

Klimameny for

kommuner og fylker

Høyre

**Muligheter
for alle**

“Om noe område i samfunnslivet skulle engasjere verdikonservativ politikk – med dens vilje til å reformere for å bevare grunnleggende verdier – ja, så må det være dette.”

- Tidligere formann i Høyre Sjur Lindebrække om miljøvern i “Veien videre – et konservativt utsyn” i 1977

Innhold

Sammendrag	4
Innledning	6
Meny av klimatiltak i kommuner og fylker	10
1 Kommunale innkjøp, klimaplan og klimabudsjett	11
2 Grønnere transport og mobilitet	14
Et fremtidsrettet kollektivsystem	16
Målet om utslippsfri tungtransport	18
Nasjonal transportplan	19
Kutte utslipp fra maritim sektor	20
3 Mer klimavennlig bygg- og anleggsbransje	22
Fossilfrie og utslippsfrie bygg- og anleggsplasser	26
Miljøvennlig massehåndtering	28
4 Sirkulære kommuner og bedre avfallshåndtering	30
5 Kutte utslipp fra avfallsforbrenning	34
6 Energismarte kommuner og mer fornybar energi lokalt	36
Et løft for solkraft	38
7 Bærekraftig arealplanlegging og ta vare på natur	40
8 Klimatilpasning for klima- og naturrisiko	44
9 Kompetanseløft og samarbeid med innbyggere og næringsliv	48
Samlet meny av klimatiltak for kommuner og fylker	50
Samlet liste over Høyres viktigste tiltak nasjonalt	55
Hovedkilder	60
Sluttnoter	61

Sammendrag

Norge skal være et lavutslippssamfunn innen 2050. Da må norske kommuner og fylker gå foran med en klima- og miljøpolitikk som reduserer utslippene og ivaretar naturen, samtidig som det skapes muligheter til å leve og jobbe i hele landet.

Det er stor forskjell mellom norske kommuner, og hva som er viktige og mulige klimatiltak i de ulike kommunene. Men alle kommuner og fylker kan og må gjøre mer, enten det er innen grønn transport, grønn kommuneplanlegging, som innkjøpere eller som skoleeiere.

I denne rapporten peker Høyre på de viktigste områdene kommuner og fylker må ha offensiv klimapolitikk på. Vi presenterer en meny med tiltak som Høyrestyrte kommuner og -fylker kan benytte seg av. Rapporten viser også hvordan Høyre gjennom nasjonal politikk skal støtte våre lokalpolitikere i arbeidet med klima, energi, miljø og natur.

Rapporten består av ni kapitler, med over 100 forslag til klimatiltak.

1. Kommunale innkjøp, klimaplaner og –budsjett

Høyre vil at kommunene skal ha en forpliktende klimaplan og klimabudsjett, med mål, rapportering og oppfølging. Kommunene må bruke innkjøpsmakten sin i offentlige anskaffelser for å stille krav om null- og lavutslippsløsninger.

2. Grønnere transport og mobilitet

Høyre skal fortsette å utvikle et godt kollektivtilbud, og få ned utslippene fra transportsektoren. Det er særlig behov for nullutslippsløsninger i tungtransporten og maritim sektor. Flere kommuner bør avsette areal og prioritere rask saksbehandling for å etablere ladestasjoner, vurdere bompengefritak for biogass, miljødifferensiere havneavgifter og øke tilgang på landsstrøm.

Høyre vil ha en større tiltakspakke for å etablere ladeinfrastruktur for tungtransporten. Vi vil videreføre byvekstavtaler også etter 2029, og øke produksjonen av avansert biodrivstoff.

3. Mer klimavennlig bygg- og anleggsbransje

Bygg og anlegg står for 15 prosent av de samlede utslippene, og er en stor kilde til avfall. Høyre foreslår å stille krav til redusert klimautslipp fra materialbruk, økt gjenbruk av byggevarer, økt gjenvinning av byggeavfall

og at flere bygg skal miljøsertifiseres. Flere bygg- og anleggsplasser skal også bli fossil- og utslippsfrie.

4. Sirkulære kommuner og bedre avfallshåndtering

En mer ressurseffektiv og sirkulær økonomi er avgjørende for å nå klima- og miljømålene. Vi må gjenbruke og resirkulere mer, og kommunene må ha en plan for å utsortere flere typer avfall, blant annet tekstilavfall. Høyre foreslår et mål om 50 % mindre matvinn i kommunens og fylkets egne virksomheter, og en rekke nasjonale tiltak for å sikre at det lønner seg å ombruke og gjenvinne i stedet for å kaste.

5. Kutte utslipp fra avfallsforbrenning

Utslipp fra avfallsforbrenningsanlegg er en av de største utslippskildene i Norge. Høyres mål er å etablere karbonfangst- og lagring på flere større forbrenningsanlegg innen 2030, forutsatt teknologiutvikling og kostnadsreduksjon.

6. Energismarte kommuner og mer fornybar energi lokalt

Kommunene og fylkene er forbrukere av strøm, eiere av store bygningsmasser og planleggingsmyndighet. Høyre vil ha flere tiltak for økt produksjon av solenergi med 8 TWh og redusere energibruken i offentlige bygg. Flere "grå areal" bør brukes til å produsere energi, som for eksempel tak på store varelagre, søppeldeponier og parkeringsplasser. Enova bør innføre nye støtteordninger til energieffektivisering.

7. Bærekraftig arealplanlegging og ivaretagelse av natur

Kommunene og fylkene må kombinere samfunnsutvikling med miljøvennlig arealforvaltning. Det innebærer å begrense nedbygging av karbonrik natur og arealer. Høyre vil legge til rette for økt CO₂-opptak i naturen og ta i bruk verktøy som viser klimaeffekten av nedbygging av natur.

8. Klimatilpasning for klima- og naturrisiko

Klimaendringene blir stadig mer synlig i Norge; vi opplever mer ekstremvær og økt risiko for flom og skred. Høyre vil at kommuner og fylker gjennomfører risiko- og sårbarhetsanalyser, at det etableres flere naturbaserte løsninger som grønne tak og åpne bekker, og at det tas i bruk ny teknologi for overvåke og forebygge naturskader.

9. Kompetanseløft og samarbeid med innbyggere og næringsliv

Høyre vil at flere fylker etablerer fleksible etter- og videreutdanningstilbud på fagskolene innen klima, energi og miljø, slik at vi har riktig kompetanse til å nå klimamålene. Vi vil prioritere studieplasser som er viktig for grønn omstilling, innføre en ekstra time naturfag på ungdomsskolen og få på plass en ny realfagsstrategi.

Innledning

Klimaproblemene er vår tids største utfordring. Norge skal være et lavutslippssamfunn i 2050. Norske kommuner må gå foran i det grønne skiftet, og bidra til en klima- og miljøpolitikk som kutter utslipp og tar vare på naturen. Vi skal ikke stanse utviklingen, men kutte utslipp samtidig som vi skaper grønne jobber. Vi skal nå klimamålene med tiltak som monner, ikke symbolpolitikk.

For første gang i historien var det i 2022 tørke på tre kontinenter samtidig. Den ekstreme tørken i Europa var sannsynligvis den verste på 500 år, og førte til at store elver tørket inn. I august 2022 opplevde Pakistan en forferdelig flom som rammet 33 millioner mennesker og førte til at en tredjedel av landet lå under vann. I 2023 har Italia opplevd katastrofale oversvømmelser, mens den kanadiske provinsen Alberta har stått i brann, og nesten 8500 kvadratkilometer skog har blitt tatt av flammene. Deler av Etiopia, Somalia og Kenya opplever nå den verste tørken på 40 år. 3. juli 2023 var den varmeste dagen noensinne målt på verdensbasis. Nå kjenner vi klimaendringene på kroppen.

I mars 2023 lanserte FNs klimapanel (IPCC) en synteserapport som sammenfatter alle rapportene de har gitt ut siden 2018¹. Klimaendringene truer mennesker, økosystemer og natur. Overflatetemperaturen har steget med 1,1 grader, om man sammenligner gjennomsnittlige temperaturer i perioden 2011-2020 med perioden 1850-1900. Vi kan allerede observere smelting av isbreer, stigende havnivå, surere hav, endringer i nedbørsmønstre og mer ekstremvær. Mange arter står i fare for å bli utryddet eller miste sine leveområder. For å stanse

global oppvarming krever "umiddelbare, omfattende og vedvarende utslippskutt i alle sektorer dette tiåret"².

Omstillingen går for sakte. Samtidig er det grunn til å være forsiktig optimist. Som en respons på krigen i Ukraina har EU forsterket satsingen på fornybar energi, og klimapolitikken er skjerpet kraftig inn. Klimapolitikk er også sikkerhetspolitikk. EU har vedtatt ambisiøse mål for å øke andelen fornybar kraft og økt energieffektivisering. Ifølge IEA vil det bygges ut like mye fornybar energi de neste fem årene som det har blitt gjort de siste 20 årene³, og allerede i 2025 kan fornybar energi være den største energikilden i verden⁴. Mer fornybar energi, globalt og i Norge, er avgjørende for å lykkes med det grønne skiftet.

EU har nylig vedtatt den store "Fit for 55"-lovpakken, der de har foreslått et rammeverk for å kutte utslipp fra alle sektorer, øke antall grønne jobber, sørge for mer energieffektive bygg, raskere overgang til en mer sirkulær økonomi, og tiltak som tar bedre vare på naturen og det biologiske mangfoldet. En viktig del av EUs grønne giv er EUs taksonomi, et klassifiseringssystem som definerer hva som er en bærekraftig aktivitet, og sikrer at grønne løsninger lettere får finansiell støtte og lån.

"Fit for 55"-lovpakken strammer også inn på EUs kvotemarked for utslipp. I kvotesystemet gir en klimakvote deg en tillatelse til å slippe ut klimagasser tilsvarende ett tonn CO₂. Disse kvotene, eller utslippstillatelsene, kan man så kjøpe og selge. Dette gjør at man omstiller samfunnet på en effektiv måte, siden det blir dyrere å forurense og de som lettest kan kutte utslipp får mer igjen for kuttene sine. Nå har EU bestemt at antallet kvoter tilgjengelig på markedet skal reduseres med 62% i 2030 sammenlignet med 2005, og at industriens gratiskvoter skal fases ut i perioden 2026-2034. Det betyr at det blir mye dyrere å forurense frem mot 2030, og at utslippene vil gå raskere ned.

Om lag halvparten av norske utslipp er omfattet av EUs kvotesystem, og EUs innstramming i kvotesystemet har derfor stor betydning for

omstillingsbehovet i norsk industri og næringsliv.

Norge har inngått en klimaavtale med EU om samarbeid for å oppfylle klimamålene, og vi er forpliktet til å kutte utslipp innen transport, jordbruk, avfall, bygg og anlegg (ikke-kvotepliktig sektor) innen 2030. Det forutsetter ytterligere klimatiltak her hjemme.

Norge har også meldt inn til FN at vi skal kutte minst 55 % av våre utslipp innen 2030. Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050, og kutte 90-95 % av utslippene innen den tid. Samtidig har vi inngått en global naturavtale, med et mål om at minst 30 % av land og hav på jorden skal bevares innen 2030 og at all natur skal forvaltes bærekraftig. Dette forplikter.

Aldri før har samfunnet stått overfor en større omstilling på så kort tid. Det blir krevende, men Norge har de beste forutsetninger for å lykkes.

Høyres klimapolitikk

Klimaplanen som Solberg-regjeringen la frem i 2021 er et viktig utgangspunkt for klima- og miljøarbeidet frem mot 2030. De viktigste grepene i planen var en gradvis og forutsigbar opptrapping av CO2-avgiften fra om lag 590 kroner per tonn i 2021 til 2000 kroner per tonn i 2030, økt bruk av klimakrav i offentlig innkjøp, innfasing av krav til lav- og nullutslipp i alt fra fergetransport til busser, forslag til økt CO2-opptak i skog, redusert utslipp fra torv og myr, satsing på fangst og lagring av CO2 og styrking av Enova som klimavirkemiddel.

Høyre vil videreutvikle og styrke den nasjonale klimaplanen med nye virkemidler og tiltak. Alle sektorer må ned, og alle må med. I tillegg har vi fremmet en egen plan med konkrete tiltak for

å bygge ut mer fornybar energi, bygge mer nett og lykkes bedre med energieffektivisering.⁵

Ved å kombinere forutsigbare klimakrav, mål og gode støtteordninger vil det være mulig for folk og næringslivet å omstille seg, kutte utslipp og utvikle teknologi som kan brukes til videre utslippskutt, ny industri og nye innovative forretningsmodeller. Forurensere betaler-prinsippet sikrer at markedet tas i bruk i miljøets tjeneste, og gjør det mer lønnsomt å gjennomføre god og effektiv klimapolitikk som skaper flere grønne jobber. Samtidig er det et behov for å fortsette å styrke virkemiddelapparatet, og særlig Enova, slik at næringslivet får hjelp til å utvikle og ta i bruk ny klimavennlig teknologi og kutte utslipp, enten det er å investere i karbonfangst i en større industribedrift, satsing på nullutslippsløsninger i tungtransporten, eller etablere solceller på taket.

For Høyre er det viktig at klimatiltakene er kostnadseffektive. Vi skal gjennomføre klimatiltak som monner, ikke symbolpolitikk. Samtidig er det viktig å understreke at det også har en kostnad dersom vi ikke lykkes med den grønne omstillingen. EUs skjerpede klimapolitikk, særlig nedtrapping av antall klimavoter for samarbeidsland og innføringen av en karbon-toll for andre, vil påvirke konkurransevnen til norsk næringsliv fremover, og omstilling og utslippskutt er nødvendig for å opprettholde våre arbeidsplasser og styrke våre eksportmuligheter.

For Høyre er det viktig å sikre en sosialt rettferdig omstilling. Klimamålene kan ikke nås dersom det oppstår større ulikhet, økt fattigdom og stor folkelig motstand. De økte avgiftene på klimautslipp må derfor kompenseres med andre lettelser i skatter og avgifter. Bærekraftig økonomisk vekst er nødvendig for å bevare

et velferdssamfunn som både har muskler til å løfte folk ut av fattigdom, og samtidig har penger å investere i fornybar kraft og grønne teknologier. Målet er å frikoble økonomisk vekst fra økte utslipp og fra overforbruk av naturressursene, og etablere en sirkulær økonomi.

For å få til dette, må vi ha folk, næringslivet, kommuner og fylker med på laget. Vi må stille klimakrav, satse på teknologi og gjøre det lønnsomt å velge grønt. Vi må bruke markedet i miljøets tjeneste, og sørge for at markedet, teknologien og staten trekker i samme retning. Ingen andre økonomiske systemer har de innebygde mekanismene for innovasjon og effektiv produksjon som en godt regulert markedsøkonomi, der ressursene og innsatsfaktorene er riktig priset. Samtidig må vi lykkes med å ta vare på naturen vår, og beskytte det biologiske mangfoldet.

Høyre har høye ambisjoner i klimapolitikken, og vil gjøre enda mer nasjonalt og lokalt for å forsterke omstillingen til et lavutslippssamfunn.

Kommunene og fylkene har en nøkkelrolle

Hovedfokuset i denne rapporten er klimatiltak. Høyrestyrte kommuner og fylker kan gjennomføre i årene fremover, og hvordan Høyre gjennom nasjonal politikk skal støtte oppunder det viktige arbeidet.

Kommunene og fylkene kjenner sine muligheter og begrensninger best, og hva de kan bidra med i klimakampen. Det er stor forskjell mellom norske kommuner, og hva som er viktige tiltak i de ulike kommunene. Gode klimatiltak i Oslo og Bergen vil være noe annet enn gode klimatiltak i Egersund eller Stad. Noen kommuner har kompetanse, størrelse og finansielle muskler til å investere eller etterspørre ny teknologi og nye grønne løsninger. Andre kommuner har behov for å styrke det regionale klimasamarbeidet og vil trenge mer støtte og flere verktøy for å ta gode klimavennlige valg. Men selv om de er ulike, har både kommunene og fylkene en nøkkelrolle i klimakampen, særlig gjennom arbeid med grønn transport, grønn kommuneforvaltning og grønn kommuneplanlegging.

Det er kommunene som forvalter 83% av Norges areal⁶. Gode arealplaner kan legge til rette for grønn omstilling og grønne næringer i overgangen til lavutslippssamfunnet, samtidig som naturen blir ivaretatt.

God arealplanlegging i byer og tettsteder kan for eksempel forhindre unødvendig bruk av bil og samtidig tilrettelegge bedre for kollektivtransport, gang- og sykkelveier og mer effektiv varetransport. Fornybar kraftproduksjon og utbygging av ladeinfrastruktur forutsetter tilgang på areal og god kommuneplanlegging. Samtidig er det et stort behov for å ta vare på naturen og det biologiske mangfoldet, og hindre unødvendig nedbygging av areal.

Innkjøpsmakten til kommunene og fylkeskommunene er også betydelig, og kravene de stiller har stor påvirkning på utvikling av nye grønne løsninger og for at gode, bærekraftige løsninger som allerede finnes blir tatt i bruk. Enten det er mer miljøvennlige og energieffektive bygg, eller nullutslippsteknologi i transport.

Kommunene er ansvarlig for avfallshåndtering, og står med nøkkelen til å lykkes med en mer sirkulær økonomi, der alt fra tekstiler, plast og husholdningsavfall, til elektronikk og materialer brukes på nytt eller gjenvinnes i nye kretsløp.

Fylkeskommunene er ansvarlige for kollektivtrafikk, og har dermed en sentral rolle i å få ned utslipp fra transport. Dette gjøres både gjennom anbud for bruk av nullutslippsløsninger i kollektivtransporten, og ved å gjøre kollektivtransport mer brukt som fremkomstmiddel.

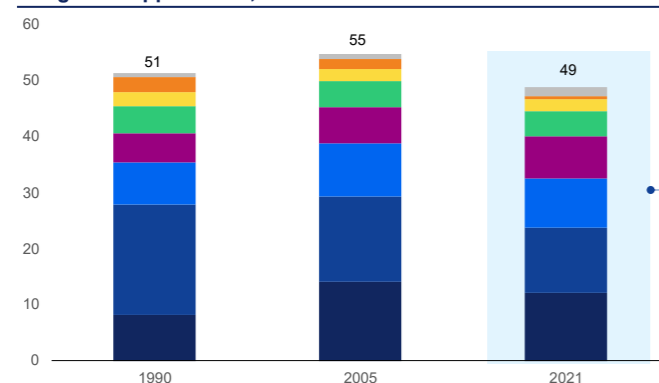
Både kommunene og fylkeskommunene som skoleeiere spiller en viktig rolle for å sikre at Norge har den kompetansen vi trenger for å lykkes med det grønne skifte, særlig gjennom satsning på yrkesfag, samarbeid med næringslivet i utdanningen og ved utforming av etter- og videreutdanningstilbud i regi av fagskolene.

I denne rapporten har vi pekt ut de viktigste områdene kommunene og fylkene bør ha offensiv klimapolitikk på. Vi presenterer en meny med tiltak som Høyrestyrte kommuner og fylker kan benytte seg av, ut fra de forutsetningene ulike kommuner og fylker har.

Norges utslipp per sektor

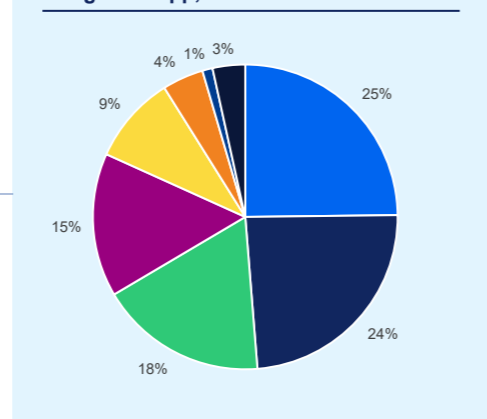
■ Olje- og gassutvinning ■ Industri ■ Veitrafikk ■ Annen transport
■ Jordbruk ■ Avfall ■ Oppvarming av bygg ■ Andre kilder

Norges utslipp over tid, mt CO2e

Kilde: Miljødirektoratet, SSB

Norges utslipp, andel 2021

Høyre

Meny av klimatiltak i kommuner og fylker

1 Kommunale innkjøp, klimaplan og klimabudsjett

Flere kommuner bør vedta egne klimamål, ha en oversikt over kommunens egne utslipp, og utarbeide en konkret klimaplan og/eller klimabudsjett med effektive tiltak som følges opp og rapporteres på. Dette kan gjøres enten alene eller sammen med andre kommuner.

Det offentlige bruker over 650 milliarder kroner⁷ til offentlig innkjøp, og kommunene og fylkene har dermed en viktig mulighet til å utvikle norsk næringsliv i en klimavennlig og miljøvennlig retning. Enten det er ved å etterspørre miljøvennlige og energieffektive bygg eller nullutslippsteknologi i transport.

Mange små og mellomstore bedrifter ligger langt fremme i omstillingen og besitter løsningene som kommuner trenger for å løse utfordringene sine. Imidlertid kan andre eller mindre vekting av krav og kriterier som stilles i anbudene gjøre at kommunene går glipp av miljøvennlige løsninger som de selv ønsker. For noen små bedrifter kan det likevel være ressurskrevende å delta i anbudskonkurranser.

Det er viktig at kommunene forbedrer innkjøpene ved å utforme anbudskonkurransene på en måte som åpner for flere tilbydere og hvor grønne innovative løsninger settes som krav eller vektas høyere. En løsning er å dele opp innkjøpskontrakter i delkontrakter, for på den måten gjøre det enklere for mindre spesialiserte selskaper med nye løsninger å delta i anbudene.

Anbudskonkurransen må utformes på god måte for å sikre at man ikke utelukker de grønne og innovative løsningene som næringslivet kan tilby. DFØ og Miljødirektoratet har for eksempel vurdert⁸ at det er større handlingsrom i innkjøpsregelverket til å stille minimumskrav og tildelingskriterium til nullutslippstransport og for å bruke kontraktsvilkår for gradvis elektrifisering. Det er også viktig å sette krav til totale utslipp i hele verdikjeden når man etterspør miljøvennlige løsninger.

Riksrevisjonens undersøkelse av grønne offentlige anskaffelser viser at offentlig sektor ikke bruker innkjøpsmakten godt nok til å redusere klimagassutslipp. Kunnskapsnivået hos innkjøperne er for lavt samtidig som ambisjonsnivået er lavt og lite forpliktende. Samtidig er mange kommuner for små til å kunne bygge opp egen kompetanse til å gjennomføre og følge opp, grønne anskaffelser. Det er viktig at små- og mellomstore kommuner i større grad samarbeider med hverandre i større innkjøp, og at kommuner og fylker får støtte, kompetanse og veiledning til å gjennomføre offentlig anskaffelser. Eksempler på dette er Leverandørutviklingsprogrammet, det

grønne kompetanseløftet (2021-2030) og veilederne til Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ)⁹. DFØ opprettet i 2021 en egen sparrtelefon for bærekraftige anskaffelser, for å gi støtte til offentlige innkjøpere i innkjøpsprosessen.

Flere kommuner bør også ta i bruk mulighetene for å gjennomføre innovative anskaffelser, og øke innovasjonsgraden i ordinære anskaffelser. For mange innkjøpere er mer opptatt av å anskaffe en konkret løsning, tjeneste eller produkt, fremfor å definere problemet som ønskes løst og stille seg åpne for nye, innovative og mer bærekraftige løsninger. Det er også et stort potensial for å koble oppstartsselskaper og offentlig sektor, etter modell av innkjøpsprogrammet StartOff.

Inspirasjonsbolk 1

Klimabudsjett i Molde

I 2022 vedtok Molde kommune sitt første klimabudsjett. Klimabudsjettet er et styringsverktøy for klimatiltak, og er en del av budsjett- og økonomiplanen. Klimapotten på 1,5 mill. kroner inngår i klimabudsjettet og er en økonomisk bevilgning til gjennomføring av klimatiltak. I tillegg er det bevilget midler i investeringsbudsjettet til konkrete klimatiltak, herunder etablering av solceller og ladeinfrastruktur.

Faktaboks 1

StartOff

StartOff er et resultat av et samarbeid mellom DFØ, Digitaliseringsdirektoratet og Leverandørutviklingsprogrammet. StartOff kobler oppdragsgiver og oppstartsselskaper sammen og følger partene gjennom hele innkjøpsprosessen. European Innovation Council kåret i desember 2022 StartOff til Europas fremste virkemiddel for samarbeid mellom oppstartsselskaper og offentlig sektor. Oppstartsselskapet Leasi og Oslo kommune er nå i gang med StartOff-prosjektet "deling av kommunalt utstyr", som handler om gjenbruk. Prosjektet er et godt eksempel på at bærekraft og økonomi ikke må være motsetninger. Når flere deler maskinparken i Osloskolen, gir det mindre klimafotavtrykk, samtidig som kostnadene blir lavere når hver skole slipper å investere i ny elektrisk utstyrsark. Initiativet til Startoff ble tatt av Digitaliseringsminister Nikolai Astrup (H) i 2019..

Inspirasjonsbolk 3

RIIK

Regionalt innkjøp i Kongsvingerregionen (RIIK), som består av syv kommuner og seks interkommunale selskaper, anskaffer årlig for totalt 1,1 – 1,2 milliarder kroner. Tidligere hadde de ikke kunnskap over hvor stor klimabelastning innkjøpene deres hadde. Ved hjelp av StartOff fikk RIIK kontakt med det unge selskapet Variable. På plattformen til Variable kan virksomheter måle og redusere klimagassutslipp i hele verdikjeden deres, og de gir tips til hvordan de mest mulig kostnadseffektivt kan redusere utslippene⁴⁵.

Til ettertanke

Carbon Crusher

“Carbon Crusher,” er et selskap på Notodden som har utviklet en løsning for sterkere og langvarig vedlikehold av fylkes- og lokalveier, som gir et vesentlig lavere utslipp⁴³. I stedet for masseutskifting av asfalten, knusefreser selskapet eksisterende masse, blander massen på nytt og stabiliserer det med lignin. Det er med andre ord sirkulær økonomi i praksis ved at massene blir gjenvunnet på stedet. Problemet til selskapet er at veimyndighetene ofte er så detaljerte i sine anbudsutlysninger, for eksempel ved å kreve at masseutskifting blir benyttet, at selskapet nærmest blir ekskludert fra å delta. Det hinder innovasjon og kostnadseffektive og miljøvennlige metoder.

Inspirasjonsbolk 2

Felles kommuneplan for klima og energi

Kommunene i Nord-Østerdal har gått sammen om å lage en felles kommuneplan for klima og energi.⁴⁴ Planen inneholder konkrete tiltak for å sikre reduserte utslipp av klimagasser, energiomlegging og klimatilpasning i fjellkommunene. Planen har tiltak i alt fra ledelse, økonomi og innkjøp, plan og byggesak, drift og planlegging av kommunale bygg og infrastruktur til næringsutvikling, skogbruk, jordbruk og kommunalt eierskap.

Inspirasjonsbolk 4

Vestland fylkeskommune og krav om null utslipp av sand og mikroplast i Bømlafjorden

Vanligvis fører vedlikehold av store, norske broer til store utslipp av mikroplast. Vestland fylkeskommune valgte å stille krav om nullutslipp av sand og mikroplast da de skulle vedlikeholde Bømlobraua i Sunnhordland. Den norske oppstartsbedriften Pinovo utviklet en løsning på problemet, nemlig en sandblåser og en støvsuger i ett, som suger til seg mikroplasten i stedet for å blåse den ut på havet. Det hindret plastutslipp på opptil 400 tomflasker per dag⁴⁶.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- ❑ Ha egne klimamål og lage en klimaplan, med budsjett, mål, rapportering og oppfølging.
- ❑ Legge bærekraftsmålene til grunn for kommunale planer og politiske vedtak.
- ❑ Vurdere å lage en felles kommuneplan for klima og energi med flere kommuner i regionen, etter inspirasjon fra blant annet kommunene i Nord-Østerdal.
- ❑ Ha en klimastrategi for kommunale selskap i tråd med klimabudsjettet og klimamålet, der det er relevant.
- ❑ Miljøsertifisere kommunale virksomheter.
- ❑ Aktivt ta i bruk den offentlige innkjøpsmakten for å bli mer innovative og bærekraftige, blant annet ved å ta bruk offentlige innkjøpsprogrammer, øke bestillerkompetansen og etablere felles regionale innkjøpsstrategier.
- ❑ Utarbeide tydelige innkjøpsstrategier som setter klare forventninger til grønne offentlige innkjøp overfor etater og selskaper som kommunen selv eier.
- ❑ Tilby ansatte med innkjøpsansvar opplæring i bruk av klimakrav og klimadokumentasjon i anbudsprosesser, for eksempel ved utforming av kravspesifikasjon.
- ❑ Vekte klima- og miljøhensyn med minst 30 % i offentlige anskaffelser.
- ❑ Stille krav om nullutslipp ved innkjøp av transporttjenester og kjøretøy, der det er mulig og hensiktsmessig.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Gradvis og forutsigbart øke avgiftene på ikke-kvotepliktige utslipp av klimagasser til 2 000 kr per tonn CO2 i 2030, samtidig som man gir lettelser i andre skatter og avgifter.
- ✓ Styrke arbeidet med den kommunefordelte klimastatistikken, og øke kapasiteten til å veilede kommuner i arbeidet med klimabudsjetter.
- ✓ Videreføre Enovas støtte til flere storskala testanlegg i alt fra maritim sektor til industrien for å bidra til at bedrifter utvikler og tar i bruk innovativ miljø- og klimavennlig teknologi.
- ✓ Legge til rette for mer rådgivning til kommunene, og økt samarbeid mellom kommuner i arbeidet med innovative og klimavennlige offentlig anskaffelser, for eksempel gjennom det grønne kompetanseløftet til DFØ.
- ✓ Øke bevilgningene til Startoff for å hjelpe det offentlige til å gjennomføre innovative anskaffelser i samarbeid med oppstartsbedrifter.
- ✓ Legge til rette for at det etableres flere industriprosjekt med tilhørende produksjonsanlegg for hydrogen, og fem til ti pilotprosjekter for utvikling og demonstrasjon av nye og mer kostnadseffektive hydrogenløsninger- og teknologier.

2 Grønnere transport og mobilitet

Transport står i dag for ca. en tredjedel av Norges utslipp. Skal vi nå klimamålene, må utslippene i transportsektoren ned. Høyre mener at det er mulig å utnytte nye teknologiske løsninger for å gjøre transport mer klimavennlig samtidig som folk og bedrifter får økt mobilitet. Vi vil gradvis fase ut fossil energi i all transport og logistikk gjennom å innføre tiltak som bidrar til rask innfasing av null- og lavutslippsløsninger.

Høyre har en rekke mål for utviklingen i transportsektoren:

- Nye personbiler og lette varebiler skal være nullutslippskjøretøy fra 2025.
- Nye tunge varebiler skal være nullutslippskjøretøy fra 2030.
- Nye busser skal benytte nullutslippsteknologi eller biogass fra 2024.
- Innen 2030 skal 75 prosent av nye langdistansebusser og 50 prosent av nye lastebiler benytte nullutslippsteknologi.
- Innen 2030 skal 50 prosent av nye lastebiler være nullutslippskjøretøy
- Innen 2030 skal varedistribusjon i de største bysentrene være tilnærmet utslippsfri

En stor del av ansvaret for transportsektoren i Norge ligger hos kommunesektoren, og det vil i stor grad være kommunene og fylkeskommunene som har ansvaret for å sette i verk klimapolitikken gjennom sine anskaffelser.

Omstillingen av transportsektoren er en kompleks og krevende oppgave. I dag står transport for rundt 60 prosent av de ikke-kvotepliktige utslippene. Bruk av biodrivstoff og elektrifisering av personbilparken har ført

til en markant nedgang i klimautslippene siden 2015, samtidig har utslippene økt for tunge kjøretøy, ikke-veigående maskiner (som anleggsmaskiner) og sjøfart.

Elbilandelen i nybilsalget er høy for personbiler, men det trengs et tilsvarende løft for tungtransporten. Foreløpig er kostnaden betydelig høyere for en del nullutslippskjøretøy enn alternativet. Offentlige innkjøp vil være et viktig virkemiddel for å få opp volumet av tyngre kjøretøy med lav- eller nullutslippsteknologi, som igjen vil føre til lavere produksjonskostnader og innkjøpspriser. Det er en investering i en teknologi, et marked og en kompetanse som er nødvendig. Det er også et viktig skille mellom investeringskostnader og driftskostnader. En elektrisk bybuss er for eksempel om lag dobbelt så dyr i innkjøp som en buss med forbrenningsmotor, men koster ca. halvparten å drifte¹⁰. På denne måten kan ofte den totale kostnaden med miljøvennlig teknologi være konkurransedyktig.

En av barrierene mot rask og effektiv utrulling av hurtigløpere i Norge, er lang kommunal saksbehandlingstid for å etablere hurtigløperstasjoner og lang saksbehandlingstid hos nettselskapene. Det er viktig at kommunene legger til rette for ladeinfrastruktur, har en effektiv saksbehandling og legger opp til tilstrekkelig med ladestasjoner i kommunale arealplaner.

I noen av de store byene er det etablert samlastningssentraler for varetransport, der sentralene distribuerer varene videre inn i sentrum ved hjelp av nullutslippskjøretøy. Det er viktig at flere mellomstore og store kommuner legger til rette for samlastningssentraler for å få effektivisert varedistribusjonen, få ned klimagassutslippene og redusere støy. I tillegg til krav om samlastningsterminaler kan man også vurdere om det er mulig å sette krav til fyllingsgrad i kjøretøyene for å redusere antallet kjøretøy som kjører inn og ut av sentrum.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Ha et mål om å fase ut alle kommunens fossile kjøretøy.
- Legge til rette for bildelingsplasser på gateplan og i parkeringshus, og vurdere å stille krav om at nye større borettslag og større boligprosjekter avsetter parkeringsplasser til bildelingsordninger.
- Dedikere laste- og losselommer til utslippsfrie kjøretøy innen tungtransport og varetransport.
- Kartlegge behov og avsette areal for å etablere hurtigløpere og fyllestasjoner for tungtransporten, og prioritere rask saksbehandling av søknader.
- At flere store og mellomstore kommuner legger til rette for samlastningssentraler for å få effektivisert varedistribusjonen, etter inspirasjon fra prosjektet "Elskede by."
- Vurdere bompengefritak for tunge kjøretøy på biogass i bomringen i flere byer, på lik linje med el og hydrogen.
- Differensiere parkeringsavgifter på offentlige parkeringsplasser for å fremme klimavennlige kjøretøy, der det er relevant.
- Vurdere å stille krav til avansert biodrivstoff utover omsetningskravet for kommunale kjøretøy og kollektivtransport.
- Koordinere og samkjøre kommunens innkjøp og logistikkbehov for å redusere transportbehovet til virksomheter i kommunen.
- Legge til rette for høyere innovasjonsgrad og mer bærekraftige løsninger for vedlikehold og drift av fylkesveier, for eksempel ved å stille strenge klimakrav i nye asfaltkontrakter, etter modell fra Statens vegvesen⁴⁷.
- At fylkene stiller krav om nullutslipp ved fornyelse av anbud på fylkesbussruter, der det er mulig og hensiktsmessig.
- Vurdere å stille krav til utslippsfri varelevering på flere oppdrag for kommunen og fylket.
- At fylkeskommuner som løyvemyndighet krever lav- eller nullutslippsløsninger i taxiløype gjennom forskrift.
- At større byer- og tettsteder utarbeider planer for et sammenhengende gang- og sykkelvegnett med høy kvalitet⁴⁸.

Et fremtidsrettet kollektivsystem

Høyre skal arbeide for å utvikle et godt kollektivtilbud i alle deler av landet. Behovene og mulighetene er ulike i store byområder og områder med spredt bebyggelse. I områder med lav befolkningstetthet er gode overganger til buss og tog et viktig tilskudd til bilen. I storbyene er et fleksibelt, klimavennlig kollektivtilbud kombinert med gode gang- og sykkelveier nødvendig for å håndtere en fremtidig befolkningsvekst, og for at Norge skal nå sine klimamål. Det krever også statlige investeringer.

Høyre mener at bruk av statlige midler må følges av krav om å legge til rette for boliger, næring og velferdstilbud

i nærheten av kollektivknutepunktene. Byvekstavtaler, herunder 66 prosent finansiering av de store kollektivprosjektene i byene, er et strategisk verktøy for å stimulere til bruk av kollektive løsninger og til sykling og gange gjennom en mer miljøvennlig arealpolitikk. Byvekstavtalene har bidratt til å redusere trafikkveksten og klimautslippene i de fire store byområdene. Også i de fem mindre byområdene der staten bidrar med belønningsmidler har personbiltrafikken enten gått ned eller vært uendret de siste årene.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Fortsette å bygge ut kollektivtransporten, og etablere flere pendlerparkeringer med tilstrekkelig kapasitet ved jernbanestasjoner og andre kollektivknutepunkt, særlig rundt de største byene.
- Arbeide for mer fleksible billettsystemer for å gjøre kollektivtransporten enda mer attraktiv.
- Vurdere billigere kollektivtransport på dager med høy luftforurensning i byene.

Målet om utslippsfri tungtransport

For å halvere utslipp fra transportsektoren må det fremdeles lønne seg å velge utslippsfrie kjøretøy. Enova har siden 2016 støttet prosjekt i transportsektoren med over 1 mrd kr, herunder teknologiutvikling for tyngre kjøretøy, infrastruktur for utslippsfritt drivstoff og ladeinfrastruktur, kollektivtransport og produksjon av biogass og biodrivstoff. I tillegg har Enova støttet ladeinfrastruktur til lav- og nullutslippsferger og hurtigbåter, elektrifisering av sjøtransport og etablering av landstrøm i havner og på fartøy.

Utgangspunktet er at utbygging av offentlig tilgjengelig ladeinfrastruktur skal være markedsbasert, og at staten

kun skal bidra der det ikke er kommersielt lønnsomt å bygge ut. For lastebiler og busser er fremdeles teknologien og ladeinfrastrukturen i en tidlig fase, og Høyre mener det trengs en tiltakspakke for utbygging av ladeinfrastruktur langs de store riksveiene. I Statens vegvesen sin plan for ladestasjoner for tunge kjøretøy langs riksveiene, presenteres det et minimumsbehov på 25-50 ladestasjoner i 2030¹¹. I kunnskapsgrunnlaget for planen^{12 13}, estimeres det et totalt behov for 1500-2500 hurtigladere for lastebiler. For å lykkes med å fase ut fossil energi fra tungtransporten, er det også nødvendig med målrettede støtteordninger.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Lage en tiltakspakke for etablering av ladestasjoner for tunge kjøretøy, og samarbeide med kommersielle aktører for å etablere tilstrekkelig infrastruktur for hydrogen og biogass for tunge kjøretøy.
- ✓ Støtte etableringen av offentlig tilgjengelige ladestasjonene for tunge kjøretøy langs riksveinettet, for eksempel på døgnhvileplasser, energistasjoner, rasteplasser og godsterminaler. Ha en ambisjon om å sikre nok elektriske ladepunkter til å nå målene for tungtransporten.
- ✓ Sikre at Enova støtter depotlading (dedikerte ladeparker) hos bedrifter. Ladeinfrastruktur som tilgjengeliggjøres for flere aktører prioriteres.
- ✓ Stille krav til ladeinfrastruktur ved etablering av nye døgnhvileplasser for tunge kjøretøy.
- ✓ Sette krav til at det settes av areal ved nye riksveiprosjekter til lade/fylleinfrastruktur for tunge kjøretøy.
- ✓ Ta i bruk midlertidige og flyttbare ladestasjoner som battericontainere med ladeuttak, og tomter som kan benyttes for en periode, for å få på plass et minimumstilbud så raskt som mulig.
- ✓ Åpne for at ladeinfrastruktur som i dag brukes av ferger og annen sjøtransport også kan brukes til lading av tunge kjøretøy.
- ✓ Innføre nullutslippskrav ved offentlige innkjøp av nye bybusser fra 2024, og vurdere krav til nullutslipp i offentlige kjøp av større varebiler, langdistansebusser og lastebiler, forutsatt at teknologien er tilstrekkelig moden.
- ✓ Jobbe for at alle nye lastebiler er nullutslipp innen 2040 gjennom å etablere ladeinfrastruktur og nullutslipp energibærere til tungtransporten⁴⁹.

Nasjonal transportplan

Vi må jobbe for å redusere utslippene både fra byggingen og bruken av transportinfrastruktur. Utslippene følger av blant annet anleggsfasen, arealbeslag, endret transportomfang, endret kjørelengde og fart, og endret vedlikeholdsbehov. For å oppfylle Norges miljømål må aktørene i transportsektoren samtidig påføre naturen så små belastninger som mulig ved utbygging, drift og vedlikehold av transportinfrastrukturen. Da er det blant annet helt nødvendig å fortsette kartleggingen av naturtyper og viktige økosystemer gjennom blant annet Artsdatabanken, slik at de som skal bygge ut har god kunnskap om naturtilstanden allerede på planleggingsstadiet av prosjektet.

Det gjør at man lettere kan tilpasse prosjektet, og planlegge for avbøtende tiltak så tidlig som mulig.

Inspirasjonsbolk 5

Oslo kommune⁵⁰ etablerte i 2022 de første offentlig tilgjengelige lynladerne i Norge som er forbehold elektriske laste- og varebiler. Disse ble plassert ved viktige bylogistikkterminaler, nemlig Posten-terminalen og DHL-terminalen ved havnen på Filipstad. Hurtigladere er avgjørende for at flere tyngre kjøretøy skal være utslippsfrie i næringstransporten.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Videreføre byvekstavtaler også etter 2029, for å bidra til mer miljøvennlig transport i byene, økt utbygging av traseer for sykkel og gange og mer bevisst arealbruk.
- ✓ Vurdere om fylkeskommunen skal kunne stille klimakrav i ruteløynene til kommersielle bussruter, på lik linje som i anbudsprosesser til ordinære kollektivtransport.
- ✓ Lage en plan for å øke produksjonen av avansert biodrivstoff og biogass, og vurdere å øke omsetningskravet i veitrasporten.
- ✓ Sikre at Enovas mandat og økonomiske rammer bidrar til at tunge varebiler, tungtransport og langdistansebusser kan gå fra fossilt til nullutslippsløsninger.
- ✓ Jobbe for å redusere det samlede arealbeslaget i samferdselsprosjekter gjennom gjenbruk og optimalisering, og ved å ta hensyn til karbonrike arealer og sårbare økosystemer.

Elektrifisering av fritidsbåter

Et svensk-norsk samarbeidsprosjekt har nylig fått støtte av EU til å sette opp 400 ladepunkter for elbåter mellom Gøteborg og Strømstad, og videre sørover langs kysten til Kristiansand. Det kan føre til industriell vekst, grønn og teknologi, og eksport av produkter og tjenester. Elbåtladeprosjektet go:LEIF har en prosjektperiode fra mars 2023 til desember 2025.⁵²

Kutte utslipp fra maritim sektor

Ved å satse på grønn skipsfart kutter vi utslipp her hjemme, vi styrker den maritime næringen, skaper grønne arbeidsplasser for fremtiden og vi bidrar til å utvikle teknologi som vi kan eksportere globalt. Kombinasjonen av krav i offentlige anbud og virkemidler som Enova og NOx-fondet har bidratt til at Norge har over 80 ferger med batterier i drift på norske fergesamband. Sammenlignet med 2015 er CO₂-utslippene fra norsk fergetrafikk halvert¹⁴. Vi er også i gang med hydrogendrift på fergene, med utviklingskontrakten for en hydrogenelektrisk ferge på Hjelmeland-Nesvik i Rogaland, og det er stilt krav om hydrogendrift på riksveifergesambandet Bodø-Moskenes-Værøy-Røst i Nordland.

Høyre støtter innføring av nullutslippskriterier i nye anbud for fergesamband i 2023, og for hurtigbåter fra 2025.

Utviklingen i fergedriften er et resultat av et godt offentlig-privat samarbeid og en aktiv, bred og helhetlig

virkemiddelbruk som har bidratt til å ta utviklingen fra pilot til marked. Det er i dag etablert to større fabrikker i Norge for produksjon av maritime batterier. Norsk leverandørindustri er også blitt verdensledende for batterihybride fremdriftssystemer. Elektrifiseringen av fergene har spredd seg til andre deler av maritim sektor og muliggjort store utslippskutt.

Elektrifiseringen har kommet lengst for ferger og offshore supplyskip. Fartøyene som er gått over til nullutslippsteknologi er for det meste små, og andelen målt i tonnasje er derfor svært lav. Høyre mener vi må fortsette å bruke den offentlige innkjøpsmakten som virkemiddel, og både staten og fylkeskommunen er viktige aktører. Vi må sette krav til nullutslippsteknologi og slik bidra til å utvikle markedet. I tillegg er det viktig at et økende antall rederier velger å bygge "fremtidsklare" fartøy med fremdriftssystemer som er klargjort for nullutslipps-drivstoff, som ammoniakk og hydrogen¹⁵.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- ❑ Fase inn krav om utslippsfrie løsninger i havner, der dette er mulig og hensiktsmessig, og miljødifferensiere havneavgifter slik at det blir mer lønnsomt å legge om til fornybare og utslippsfrie løsninger.
- ❑ Bruke handlingsrommet i kommunenes eierstyring av havnene til å sette lokale bestemmelser for regulering av cruiseturismen, samt gi muligheter for mer kommunalt selvstyre på dette området.
- ❑ Tilrettelegge for grønne løsninger i havneinfrastrukturen, for eksempel gjennom økt tilgang på landstrøm og ladestrøm, samt elektrisk ladeinfrastruktur for el-fritidsbåter.
- ❑ Tilgjengeliggjøre eksisterende ladeinfrastruktur for ferger til annen nyttetransport når fergene ikke benytter kapasiteten til ladeinfrastrukturen.
- ❑ Kreve at større fartøy som kan benytte landstrøm, gjør dette der det er tilgjengelig.
- ❑ Stille krav om utslippsfrie løsninger i nye ferge- og hurtigbåtanbud.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Etablere fem hydrogenknutepunkter for maritim transport, med muligheter for å knytte på landtransportløsninger basert på hydrogen⁵¹.
- ✓ Utrede om det bør stilles krav til eksisterende og nye marinaer over en viss størrelse om elektrisk ladeinfrastruktur som kan dekke et minimum av el-fritidsbåter.
- ✓ Stille krav til nullutslipp i neste anbudsperiode for Kystruten fra 2030.
- ✓ Intensivere arbeidet med å elektrifisere alle forsyningsbaser og havner for offshoreflåten for å nå målet om nullutslipp fra offshoreflåten innen 2030.
- ✓ Vurdere å stille krav om null- eller lavutslippsløsninger i de maritime operasjonene i havbruk, vindkraft og offshorenæringen.
- ✓ Vurdere om det er behov for å stille krav om at nye større bosted- og næringsprosjekt som blir etablert i strandsonen skal legge til rette for lading av elbåter på samme måte som med elbiler.
- ✓ Legge til rette slik at fiskefartøy og havbruksnæringen i størst mulig grad kan benytte lav og nullutslippsteknologi, blant annet gjennom et eget programtilbud for elektrifisering av maritim transport i Enova.

3 Mer klimavennlig bygg- og anleggsbransje

I Norge er aktivitet fra bygg- og anleggssektoren estimert å stå for ca. 15 prosent av de samlede utslippene¹⁶. Den største kilden til utslippene er materialbruk, transport og bruk av areal. Samtidig står næringen for store avfallsvolum, og det er et stort potensial for mer gjenbruk, ombruk og gjenvinning. Det er for eksempel mulig å rehabilitere flere bygg i stedet for å rive, ombruke eksisterende bygninger og byggematerialer og øke utsortering og materialgjenvinning av materialene slik at de kan brukes på nytt i nye byggevarer.

Mange klimatiltak som tidligere ville ført til økte kostnader gir i dag få eller ingen merkostnader¹⁷. I følge Grønn byggallianse er det mulig å kutte 20 % i klimautslipp fra materialbruk uten at dette trenger å gi økte kostnader¹⁸. De siste ti årene har Futurebuilt-prosjektene for eksempel oppnådd 50 % klimagassreduksjon i sine prosjekter.

Endringene som har blitt gjennomført i Teknisk Forskrift (TEK) over mange år viser at næringen er

svært tilpasningsdyktig, så lenge det er forutsigbare og fornuftige krav som fases inn. Høyre mener at ved å innføre teknologi- og materialnøytrale klimakrav i teknisk forskrift vil det bli et større marked for grønne løsninger i byggenæringen. Det er flere hundre bygg som de siste årene har gjennomført prosjekter med klimaregnskap og spesifikke klimatiltak, for eksempel lavkarbonbetong og fossilfrie materialer.

Gjennom god planlegging tidlig i prosjektet, kan kommunene og fylkene ta flere grep for å redusere utslipp. Et krav om reduserte klimautslipp fra egne byggeprosjekt vil stimulere til valg av bygningsprodukter med lavere klimautslipp, og gi mange norske og lokalproduserte bygningsprodukter et konkurransefortrinn. Det vil også stimulere til valg av materialer med høy andel resirkulert materiale og til ombrukte byggevarer, som begge er virkningsfulle grep for å oppnå lavere klimagassutslipp i prosjekter. Det gjelder for eksempel bruk av mange lavutslippsmaterialer som trevirke, lavkarbonbetong og lavkarbonstål.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Stille krav til redusert klimautslipp fra materialbruk og økt bruk av ombrukte og gjenvunnede materialer i kommunenes egne bygge- og anleggsprosjekt.
- I større grad rehabilitere bygg der det er hensiktsmessig, i stedet for å rive, og sikre at det utarbeides et klimaregnskap for alle større nybygg i kommunen.
- Sikre at det gjennomføres ombrukskartlegging ved større bygg som skal rives, og legge til rette for at materialer fra kommunale bygg kan brukes igjen.
- At flere kommuner setter av areal for å etablere markedsplasser for ombruk og restebbruk av byggevarer, etter modell fra Ressurssentralen på Økern i Oslo.
- Stille krav til at flere av kommunens nybygg, rehabiliteringsprosjekter og infrastrukturprosjekter skal miljøsertifiseres, for eksempel gjennom sertifiseringsordningen BREEAM og miljømerket Svanen.
- Tilby flere offentlige byggeprosjekter som innovasjonsarenaer for bruk av gjenbruksmaterialer eller reduksjon av klimautslipp fra materialbruk.
- Planlegg økt flerbruks- og deleløsninger av eksisterende bygninger i kommunen.
- Etterspørre miljøvurderinger når det skal besluttes om bygg skal rives eller rehabiliteres.

Faktaboks 2

“FutureBuilt”

FutureBuilt⁵³ er Oslo-regionens utstillingsvindu for de mest ambisiøse aktørene i byggenæringen. Partnerne i FutureBuilt er kommunene Oslo, Bærum, Asker, Drammen, Nordre Follo, Lillestrøm og Bergen. I tillegg er Kommunal- og distriktsdepartementet, Direktoratet for byggkvalitet, Husbanken, Enova, Grønn Byggallianse, Norske arkitekters landsforbund og DOGA partnere. Målet er å vise at det er mulig å utvikle klimanøytrale byområder og arkitektur med høy kvalitet. FutureBuilt startet i 2010, og har utviklet 50 forbildeprosjekter – både større områder og enkeltbygg, med reduksjon av klimagassutslippene med 50 prosent innen områdene transport, energibruk og materialbruk. Med bakgrunn i de positive erfaringene med FutureBuilt fra 2010 til 2020, har FutureBuilt partnere videreført programmet i en ny periode fra 2021 til 2030. Dette fikk de også støtte til fra Høyre i regjering. Forbildeprosjektene i FutureBuilt 2.0 skal demonstrere innovative løsninger, strekke seg mot nullutslipp og samtidig bidra til et godt bymiljø og sosial bærekraft. Mange forbildeprosjekter kan besøkes.

Inspirasjonsbolk 7

KA13

Kristian Augusts gate 13 er et banebrytende gjenbruksprosjekt i Oslo, der et bygg fra 1950-tallet er oppgradert i tråd med FutureBuilds kriterier for sirkulære bygg. Prosjektet har ombrukt nesten 80 prosent av materialene fra det eksisterende bygget, og redusert klimagassutslippene med 70 prosent. Bygget har også fått et nytt tilbygg med blågrønne løsninger på taket og terrassene, som bidrar til å øke biologisk mangfold og håndtere overvann. Bygget har ingen parkeringsplasser, men legger til rette for sykling, gange og kollektivtransport. Bygget er utviklet av Entra, i samarbeid med leietaker Spaces.

Inspirasjonsbolk 8

Sirkulære ressursentralen

Sirkulær ressursentral på Økern er et prosjekt som har som mål å fremme ombruk av byggevarer og redusere klimafotavtrykket fra byggebransjen. Ombrukssentralen er et storskala byggevarerhus for ombrukte byggevarer i et 4.500 m² stort lagertelt på Økern Torg. Her kan man kjøpe, selge og lagre ombruksmaterialer, samt få råd og veiledning om hvordan man kan ombruke byggevarer i egne prosjekter.

Siden norskproduserte byggevarer i snitt har lavere utslipp enn importerte varer, i tillegg til at EU er i gang med å stramme kraftig inn på klimapolitikken, kan innføring av klimakrav styrke grønn verdiskaping og konkurransekraft i Norge.

Mer ombruk av byggevarer og mer gjenvinning av byggematerialer er avgjørende for å sikre overgangen til en mer sirkulær økonomi og redusere ressursbruken knyttet til produksjon av nye materialer. I dag er det imidlertid et lite effektivt marked for ombruksvarer

og gjenvunne materialer, og det er uforutsigbar tilgang på ombrukte byggevarer. Det er stort potensiale i å etterspørre byggevarer som består av resirkulerte råvarer, for eksempel glassull og gipsplater, og til dels sponplater. Det er mulig å etterspørre ombrukte hulldekker, konstruktivt stål og tegl. Det er også mulig for kommunene å stille krav om at man i byggeprosessen benytter gjenbruks- og leieløsninger for en andel produkter som ellers er engangsbruk på byggeplasser.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Fase inn krav om reduserte klimautslipp fra materialbruk i næringsbygg og boligblokker fra 2025.
- ✓ Fase inn krav om andel ombrukte, gjenvunne og fornybare materialer ved større nybygg og ombygg fra 2026, og fortsette å forenkle dokumentasjonsregelverket for ombrukte byggevarer.
- ✓ Legge til rette for etablering av materialbanker for ombruk av byggevarer, i samarbeid med aktører i bransjen og øvrige nordiske land.
- ✓ Støtte oppunder digitaliseringsarbeidet i byggenæringen, blant annet gjennom å styrke arbeidet til samordningsrådet for digitalisering.
- ✓ Utrede et unntak for klima- og miljøvennlige bygg i eiendomsskatteloven.
- ✓ Vurdere endringer som styrker Plan- og bygningsloven (PBL) som klimaverktøy, herunder tydeliggjøre kommunenes handlingsrom til å stille klimakrav i sine kommune- og reguleringsplaner.

Inspirasjonsbolk 9

BREAM-prosjekter

De siste årene har det blitt bygget flere bygg som er sertifisert som BREAM-prosjekter, som betyr at bygget er bygget etter "beste praksis" i Norge innen arealbruk, materialer, transport, energi og avfall. Ved å benytte BREAM i større kommunale byggeprosjekt har kommunen også bidratt til å løfte kompetansen hos lokale entreprenører som har vært med på utbyggingen.

I Sør-Ødal⁵⁴ har for eksempel kommunen som byggherre bygget Nye Glommasvingen skole, som er et fremtidsrettet skolebygg i massivtre. Bygget er utformet med et stort antall solceller på taket, med bruk av lavkarbonbetong, med mulighet for lading av elsykler og elbiler, samt tilkobling til lokalt fjernvarmenett.

I Mo i Rana bygget kommunen den nye Båsmo skole⁵⁵ som et BREAM-NOR prosjekt med fokus på bærekraftig materialbruk og fossilfri byggeplass. Regnskapet for klimagassutslipp viser en reduksjon på hele 49 % i nybygget sammenliknet med tradisjonelle bygg, i tillegg er utslipp fra byggeprosessen redusert med 34 %.

I Vestfold satte de i gang med et prestisjeprosjekt i utbyggingen av ny Horten videregående skole⁵⁶. Skolen er både et plussus etter FutureBuilt-definisjonen og reduserte klimautslippene med over 40 %. Utslippene ble redusert ved bruk av materialer som lavutslippbetong, trevirke, massivtredekker og stål med høy resirkuleringsgrad. I tillegg var byggeplassen fossilfri, og det har blitt installert solcellepaneler på alle takflater. Horten videregående skole er på ca. 18 000 kvadratmeter og har plass til 1200 elever

Fossilfrie og utslippsfrie bygg- og anleggsplasser

Bygge- og anleggsbransjen bidrar indirekte og direkte til utslipp av klimagasser. På anleggsplassene står gravemaskiner, hjullastere, dumpere og andre store maskiner med store utslipp. For flere av kjøretøyene finnes det ikke alternativer med batteridrift på markedet, selv om dette anslås å bli mer tilgjengelig fra 2025¹⁹. For andre er kostnadene betydelig høyere, og lading og rigg vanskelig å få til. Det er derfor viktig å ha krav, støtteordninger og incentiver som sammen drar markedet i riktig retning, og sikrer både utslippsreduksjoner og lønnsomhet.

Siden 2017 har Enova støttet over 460 utslippsfrie anleggsmaskiner med 460 millioner kroner. Det er fortsatt behov for Enova-støtte til for å sikre et bredere tilbud og at flere aktører kan drive utslippsfritt.

Våren 2022 ble det igangsatt 12 pilotprosjekter for å teste ut løsninger for å kutte utslipp fra anleggsplasser i transportsektoren. Høyre ønsker flere slike pilotprosjekter for å høste verdifull erfaring og øke kompetansen i byggenæringen på hvordan dette kan gjøres, både lokalt og nasjonalt.

Fremover er det også viktig å sikre at det rapporteres riktig om klimautslipp fra anleggsplassene. I dag melder flere aktører inn antall nullutslippsmaskiner, og ikke faktiske utslippsreduksjoner. Maskinlistene sier ikke nødvendigvis hvor mange timer de utslippsfrie, elektriske maskinene brukes, eller hvor mye av massetransporten som kjøres elektrisk. Økt søkelys på å måle faktisk reduksjon ved bruk av både fossilfrie, hybride og nullutslippsløsninger i kombinasjon, vil kunne gi større reduksjoner.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Igangsette flere piloter for fossilfri og utslippsfrie anleggsplasser, slik at man får prøvd ut ny teknologi og sikret en raskere utvikling, der det er egnet.
- Vurdere å stille krav om utslippsreduksjoner knyttet til anleggsplassene, og ettergå at kravene følges.
- Ha et mål om at flere byggeplasser og prosjektenes verdikjeder skal være fossilfrie der det er mulig og på sikt utslippsfrie.

Inspirasjonsbolk 10

På Nye Veiers prosjekt, nye E18 Langangen-Rugtvedt⁵⁸, samarbeider Skagerak Energi og totalentreprenøren Eiffage om å drifte anleggsutstyr (byggekraner) ved hjelp av store battericontainere - i stedet for diesellaggregater. Den store batterikranen kan vare opptil en uke på energi fra ett batteri. Skagerak Energi kan følge energistatusen på en app. I stedet for å bygge ut nett på en byggeplass for å fase ut fossil energi, brukes mobil energi. Med som partnere i prosjektet er blant annet Porsgrunn og Skien kommune.

Inspirasjonsbolk 11

Pilotprosjekter

Nye Veier vil de neste årene bytte ut diesellaggregater med elektriske aggregater i broarbeidet på Grenlandsbrua E18 Rugtvedt-Langangen. Det vil gi betydelige utslippsreduksjoner.

I strekningen E39 Lyngdal Øst- Lyngdal vest vil Nye Veier teste metoder for foredling av vått slam fra tunneler, for å redusere behovet for transport av slam til godkjent mottak. Det kan gi erfaring om bedre slamforedling som vil redusere logistikkbehovet i fremtidige anleggsprosjekter.

På anleggsplassen til E18/E39 Gartnerløkka-Kolsdalen skal Statens vegvesen bruke elektriske løsninger og biodrivstoff, i stedet for fossilt drivstoff. Prosjektet vil gi verdifulle erfaringer blant annet om ladebehovet til de elektriske gravemaskinene har en konsekvens for framdrift i anleggsarbeidet. De skal vurdere gode løsninger for tilgang til strøm og bedre logistikk.

På E39 Rogfast skal Statens vegvesen teste ut nullutslippsteknologi i tunellproduksjonen. Teknologien er tilgjengelig i dag, men med en merkostnad på 2-2,5 ganger ordinær dieselmotordrivning. Forhåpentligvis vil prosjektet kunne bidra til å redusere kostnad og risiko i markedet, og bidra til at man i flere tunnelprosjekter kan stille liknende krav.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Øke omsetningskravet for anleggsdiesel til samme nivået som i veitrafikken frem mot 2030.
- ✓ Stimulere til kjøp av utslippsfrie anleggsmaskiner gjennom Enova ved å gi investeringsstøtte til utslippsfrie anleggsmaskiner og støtte innkjøp av mobile ladestasjoner for elektriske anleggsmaskiner⁵⁷.
- ✓ Sikre at man ikke kun premierer antall utslippsfrie maskiner og kjøretøy på anleggsplassene, men at også andre innovative miljøvennlige løsninger fanges opp av miljøkriteriene, for eksempel hybriddrift, antall utslippsfrie timer maskinene er i bruk, gjenbruk av materialer m.m.
- ✓ Utrede om kommunene skal ha mulighet til å stille klimakrav til bygge- og anleggsplasser, for eksempel gjennom hjemmel i plan- og bygningsloven og forurensningsloven.
- ✓ Utarbeide en plan for hvordan alle bygge- og anleggsplasser kan bli utslippsfrie innen 2030, i samråd med bransjen.

Miljøvennlig massehåndtering

Store infrastrukturprosjekter og bygge- og anleggsvirksomhet fører ofte til store mengder ikke-forurensede jord- og steinmasser som kan håndteres på en mye bedre miljømessig og økonomisk måte enn i dag. Til tross for at mye av overskuddsmassene kan gjenvinnes og det er økende behov for mineralsk byggeråstoff, er det mye som deponeres. Dersom man i større grad gjenvinner overskuddsmasser, trenger man å ta ut mindre nye masser, og dermed kan man redusere forurensning, transportbehov og beslag av areal.

De største utfordringene med dagens håndtering av overskuddsmasser er 1) manglende samlet oversikt over overskuddsmasser, 2) mangel på egnede mottaksanlegg, 3) behov for arealer til mellomlagring av masser, og 4) lite samordnet og oversiktlig regelverk og saksbehandling⁹.

Det er flere kommuner som har gått foran for å håndtere masser, øke lokal gjenbruk og minske transport av masser. Bærum kommune har for eksempel laget en felles database for massehåndtering, kalt «Bærum ressursbank.»

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- ❑ Sikre at det stilles til rådighet nødvendige arealer for å få til sirkulær massehåndtering, gjerne i samarbeid med flere kommuner i regionen.
- ❑ Etablere regionale planer for massehåndtering, særlig for å sikre oversikt og bruk av overskuddsmasser fra større planlagte bygg- og anleggsprosjekter.

Inspirasjonsbolk 12

Bærum ressursbank

Utbygging av Ringeriksbanen, E16, E18, Fornebubanen, ny vannforsyning til Oslo og nytt vannkraftverk i Asker og Bærum, gir omtrent 21 millioner kubikkmeter overskudd av masser. I prosjektet "Bærum ressursbank" har Bærum vist hvordan det er mulig med bedre ressursutnyttelse og økt ombruk av disse massene.

Sentralt i dette prosjektet var å utvikle et digitalt markedssystem for ombruk og handel med overskuddsmasser, i første omgang med fokus på steinmasser og jord. Samtidig stiller kommunen konkrete krav til byggherrene, skaffer seg oversikt over massemengder, kvaliteter og lokalisering av disse, og sørger for å regulere nok arealer til gjenvinning, lagring og utfylling tidlig i prosjektet.

Inspirasjonsbolk 13

I Laksevåg utenfor Bergen holder Envir AS til⁹. De tar blant annet imot lett forurensede masser, og renser den ved hjelp av miljøvennlig damp teknologi. De kan deretter gjenbrukes igjen i nye utviklingsprosjekter. Ved å separere ut gjenbrukbare elementer fra de øvrige massene som må deponeres, sikrer de at behovet for nye inngrep i naturen reduseres.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Støtte oppunder etablering av digitale markedsplasser for overskuddsmasser, etter modell fra Bærum ressursbank.
- ✓ Utarbeide en strategi for massehåndtering i samarbeid med bygge- og anleggsvirksomheten, og lage en tverrsektoriell veileder for massehåndtering.
- ✓ Vurdere å innføre en rapporteringsplikt for uttak av mineralske masser i bygge- og anleggsprosjekt.

4 Sirkulære kommuner og bedre avfallshåndtering

Sirkulær økonomi handler om å skape mer med mindre. EU anslår at om lag halvparten av klimakuttene i EU vil oppstå ved å gå fra en lineær til en sirkulær økonomi, og har lansert en handlingsplan for sirkulærøkonomi som del av sin grønne giv. Dette vil også ha betydning for Norge og for norske kommuner.

Regjeringen Solberg la våren 2021 frem Norges første nasjonale strategi for en grønn, sirkulær økonomi. Strategien inneholdt flere viktige tiltak som Høyre vil bygge videre på - lokalt og nasjonalt.

Mesteparten av miljøbelastningen til et produkt blir avgjort i designfasen. Sammen med EU skal det stilles strengere krav til produktdesign²⁰, herunder at produkter er designet for å vare lenger, kunne gjenvinnes, og består av en andel gjenvunnet materialer.

Samtidig må Norge gjøre mer hjemme for å sikre at materialer og avfall ombrukes og gjenvinnes i alle sektorer, enten det er plast, emballasje, elektronikk, tekstiler, bygg og anlegg og matavfall. Råvarenes maksimale levetid må nyttiggjøres, og den totale avfallsmengden må reduseres. Det skaper arbeidsplasser, samtidig som det gir bedre miljø og økt verdiskaping for samfunnet.

Det er viktig at offentlig sektor går foran med å etterspørre bruk av sekundære råvarer i sine anskaffelser. Miljøkrav må fremme innovasjon og bidra til å gjøre resirkulering og gjenbruk mer attraktivt. Høyre har som ambisjon å halvere matsvinnet i Norge frem mot 2030, og fra 1. januar 2023 skal all mat og plast kildesorteres. Det er allerede varslet at det vil komme et krav om utsortering av alt tekstilavfall i 2025, og Miljødirektoratet²¹ foreslo i 2022 nye krav til kildesortering av papp, papir, glass og metall hjemme hos folk. Kravene anbefales også å gjelde for fritidsboliger og næringslivet.

Miljødirektoratet har også nylig foreslått å innføre krav om gebyrdifferensiering med mål om at husholdningene får redusert sine kostnader når de reduserer sine avfallsmengder eller kildesorterer bedre²². De fleste kommuner har en form for differensiering allerede, der en del av gebyrer varierer basert på en kombinasjon av beholderstørrelse og hentefrekvens, som sammen utgjør det totale tømte volumet²³. Noen kommuner planlegger, eller har allerede innført, gebyrdifferensiering basert på faktisk avfallsgenerering. Det gjelder for eksempel Bergen, Oslo, Asker.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Stille spørsmålet: Må vi kjøpe nytt?
- Ha en plan for innsamling og utsortering av alle kasserte klær og tekstiler og sørge for at større andel av ødelagte tekstiler gjenvinnes.
- Bygge ut bedre ordninger for utsortering av alt matavfall og annet organisk avfall fra husholdninger, offentlige virksomheter og privat næringsliv. Kommunene må legge til rette for bruks- og kostnadseffektive løsninger.
- Samarbeide med andre kommuner for å ta i bruk ny kildesorteringsteknologi for sortering og gjenvinning av plast, bygg- og anleggsavfall og tekstiler.
- Ha et mål om 50 % mindre matsvinn i kommunens og fylkets egne virksomheter innen 2030, og samarbeide med befolkningen, næringslivet og frivilligheten for god bruk av overskuddsmat.
- Legge til rette for matdonasjon ved å tilby billig leie av lokaler for matsentraler/matstasjoner⁶⁰.
- Sørge for flere lavterskeltiltak mot lokal forsøpling, som for eksempel panteringer og teknologiske løsninger som viser når søppelbeholdere er fulle.
- Prøve ut ulike henteordninger for å øke innsamling av papp-, papir-, glass-, elektronikk og metallemballasje, for eksempel en ordning med mobile gjenvinningsstasjoner⁶¹ der innbyggerne på bestemte dager kan levere sitt elektroniske avfall i mobile containerne i sitt nærmiljø.
- Vurdere differensiert avfallsgebyr slik at det skal lønne seg for folk å kildesortere i stedet for å kaste.
- Stille krav om økt utnyttelse av matavfall, husdyrgjødsel og andre organiske ressurser i kommunen til biogass, både fra jordbruk og andre primærnæringer, der det er mulig.
- Tilby flere deleordninger der det er mulig å låne for eksempel sportsutstyr, fritidsutstyr og verktøy.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Stille krav om at virkemiddelapparatet i sterkere grad støtter opp under verdikjeder som bidrar til en overgang til mer sirkulær økonomi.
- ✓ Vurdere å omlegge grunnavgiften for drikkevareemballasje til en materialavgift, og fase inn krav til bruk av resirkulert materiale i all drikkevareemballasje.
- ✓ Ta initiativ til miljøavtaler med relevante bransjeaktører for å redusere engangsplastprodukter som eksempelvis drikkebegre og matbeholdere.
- ✓ Utvide og styrke produsentansvarsordningen ved å pålegge produsenter større ansvar for produkter de sender ut i markedet, blant annet for flere plastprodukter.
- ✓ Gjennomgå skatte- og avgiftssystemet med mål om å fremme en mer sirkulær økonomi.
- ✓ Utarbeide nasjonale måltall og fremdriftsplaner for sirkularitet for hele økonomien.
- ✓ Håndheve deponiforbudet strengere, herunder gjennomgå og fjerne unntak fra deponiforbudet for materialfraksjoner der det finnes tilgjengelige industrielle gjenvinningsløsninger, for eksempel gipsavfall.
- ✓ Vurdere å innføre krav om materialgjenvinning av utvalgte avfallsfraksjoner fra spesifikke bransjer, for eksempel plast fra havbruksnærings, medisinsk avfall fra helsesektoren eller plast fra kabelavfall.
- ✓ Innføre målrettede krav om at gjenvinningsbransjen gjenvinner sjeldne jordarter og mineraler fra elektronikk.
- ✓ Innføre krav til materialgjenvinning av ikke-farlig bygg- og anleggsavfall.
- ✓ Støtte oppunder etableringen av flere gjenvinningsanlegg for plast.
- ✓ Utred en matkastelov, styrke oppfølgingen av bransjeavtalen om redusert matsvinn med matvarebransjen og vurdere endringer i regelverket for datomerking av matvarer.
- ✓ Fjerne brukthandelloven slik at regelverket ikke hindrer nye innovative gjenbruksløsninger.

Inspirasjonsbolk 16

Asker kommune

Asker kommune er valgt ut som en av 12 pilotkommuner i EU-kommisjonens fireårige program European Circular Cities and Regions Initiative (CCRI). De 12 pilotene får bistand fra EUs ekspertisemiljøer innen ulike satsningsområder, og de får draghjelp for egne prosjekter.

Asker har vist vei tidligere. Da de skulle slå seg sammen med Røyken og Hurum besluttet de å spare miljøet ved å gjenbruke kontormøblene. De brukte møblene ble registrert og registrert i den digitale databasen Loopfront, og derfra kunne de planlegge interiøret og reservere møbler til prosjekter. Det endte opp med bare to prosent nye møbler totalt. Så langt har kommunen spart 16 millioner kr, 90 tonn avfall og 234 tonn CO₂.⁶³

November 2022 åpnet ombrukssenteret Omigjen i Slemmestad. Her finner du flere bruktbutikker og reparasjonstjenester. Asker kommune viste at det hver uke ble levert gode kvalitetsvarer til Yggeset og Follestand gjenvinningsstasjoner, og at innbyggerne ønsket en arena for å handle ombruksvarer. Målet med å etablere senteret var å profesjonalisere ombrukstilbudet og sikre mer bærekraftig varehandel, i samarbeid med næringslivet.

Inspirasjonsbolk 14

Molde kommune

Molde kommune har de siste årene tatt grep for å redusere matsvinn i kommunen, i samarbeid med Fremtiden i våre hender. Høsten 2021 ble det gjennomført en kampanje rettet mot innbyggerne. De 14 familiene som fullførte opplegget reduserte matsvinnet sitt med 59 %. Høsten 2022 ble det gjennomført et matsvinnprosjekt på tre sykehjem, der matsvinnet ble redusert med 30 prosent. I 2023 vil det bli gjennomført et matsvinnprosjekt i barnehagen.

Inspirasjonsbolk 15

Indre Østfold

I 2021 ble Indre Østfold den første kommunen til å sette som mål at alt elektronisk utstyr skal gjenbrukes og resirkuleres⁶². De stilte tydelige miljøkrav i anbudet, der leverandøren må ta imot avfallet og kildesortere, og levere et miljø- og CO₂-regnskap der dette blir reflektert. Samme år gjennomførte kommunen en innsamlingsaksjon på alle barne- og ungdomsskolen i kommunen og samlet inn PC-er og annet utstyr som ikke har vært brukt på mange år. Dette ble sendt til resirkulering og en del blir gjenbrukt.

Faktaboks 3

Den nasjonale strategien for sirkulær økonomi

Strategien så på de områdene som er identifisert som å ha det største potensialet for sirkulær økonomi, nemlig bioøkonomi, prosessindustrien, bygg- eiendom- og anleggsnæringen, og varehandel og tjenestenæringen. De viktigste tiltakene var blant annet bruk av offentlig anskaffelser til å etterspørre sirkulære løsninger, mer digitalisering og bedre flyt av produktdata for å øke ombruk og gjenbruk, bedre miljømerking, styrking av virkemiddelapparatet for å utvikle sirkulære verdikjeder, kompetanseløft og strengere krav til materialgjenvinning og avfallshåndtering.⁶⁴

5 Kutte utslipp fra avfallsforbrenning

Selv om målet er en mer sirkulær økonomi med bedre ressursutnyttelse og en høyere grad av utsortering av avfall, vil det fremdeles være restavfall som går til forbrenning og gir store utslipp av CO₂.

I dag er avfallsforbrenningsanlegg blant de største punktkildene til ikke-kvotepliktige utslipp i flere norske kommuner. Avfallsforbrenning i Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Oslo gir for eksempel et samlet utslipp på mer enn 0,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2020.⁹

Det er derfor viktig at Norge frem mot 2030 lykkes med karbonfangst og -lagring (CCS), og at det stimuleres til investeringer i karbonfangst og -lagring i avfallssektoren.

Solberg-regjeringens investering i Norges største industriprosjekt, Langskip, er svært viktig for å demonstrere at CO₂-håndtering er trygt og mulig, og legge til rette for læring og kostnadsreduksjoner i fremtidige prosjekt. Gassnova har ansvaret for å forvalte Langskip, og det er satt av 20 milliarder statlige kroner til ulike deler av prosjektet.

Hafslund Oslo Celsio jobber for å realisere karbonfangst ved avfallsforbrenningsanlegget på Klemetsrud i Oslo. Prosjektet er en del av Langskip. I kjølvannet av krigen i Ukraina, stigende inflasjon,

høyere finansieringskostnader og utfordringer i leverandørkjedene, har prisen på fangstanlegget steget betydelig den siste tiden. Dette skaper usikkerhet om prosjektet vil bli realisert i henhold til plan.

Høyre er opptatt av at den norske satsningen på Langskip-prosjektet bidrar til å utløse flere CCS-prosjekter. Bare i Europa er det tilsvarende 500 avfallsforbrenningsanlegg. Det er også andre avfallsforbrenningsanlegg som vurderer mulighetene for CCS i Norge. USA satser betydelig på CCS gjennom Inflation Reduction Act. Dette kan, sammen med satsingen i Europa, bidra til teknologiutvikling og reduserte kostnader over tid, som også kan få betydning for fremtidige anlegg i Norge.

Øvrige norske CO₂-fangstanlegg, utover Langskip, kan i dag konkurrere om investerings- og driftstilskudd fra generelle støtteordninger, herunder Enova og EUs innovasjonsfond. Eierne av forbrenningsanleggene i Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Fredrikstad og Tromsø har nylig fått støtte til utredning om CO₂-fangst fra CLIMIT-programmet – det nasjonale programmet for forskning, utvikling og demonstrasjon av teknologi for CO₂-håndtering.

Det er verdt å nevne at ved karbonfangst kan utslippet fra avfallsforbrenning også bli negativt, siden en stor

del av avfallsfraksjonene som forbrennes er biologisk materiale (bio-CCS). I Klimatoppmøte i Glasgow (COP26) åpnet de for å inkludere negative utslipp fra CCS i det nasjonale utslippsregnskapet. Dette åpner også for at produksjon av biogass til bruk i bio-CCS anlegg kan bli en fremtidig industri for å generere negative utslipp.

Det finnes ikke en helhetlig verdikjede for CO₂-lagring i dag. Både fangst, transport og lagring vil kreve samarbeid mellom kommunale, private og statlige aktører. Norge er et langstrakt land, og har mange små punktutslipp spredt utover store avstander. Dersom man skal lykkes med karbonfangst og -lagring (CCS), er det viktig å bygge en infrastruktur på land for transport og mellomlagring.

Som en del av Langskip-prosjektet har staten gitt støtte til Northern Lights, som er et konsortium av private oljeselskaper som jobber med lagring i Nordsjøen. Gjødselegiganten Yara har signert den første kommersielle lagringskontrakten med Northern Lights, og det er betydelig interesse også blant andre industriaktører.

Det er mulig å lagre opp mot 85 milliarder tonn CO₂ på norsk sokkel. Til sammenligning slapp EU ut

om lag 3,7 milliarder tonn CO₂ i 2022²⁴. Norge har stort potensial for å tilby karbonlagring for Europa. Det er derfor viktig at Norge raskt stimulerer til utvikling av tilstrekkelig lagerkapasitet i tråd med at det blir flere fangst-prosjekter fremover. Samtidig er det økt oppmerksomhet om fangst og bruk av CO₂, der bruksområdene for eksempel kan være produksjon av syntetisk jet fuel eller blå hydrogen.

Inspirasjonsbolk 17

Carbon Centric og Østfold Energi

Selskapet "Carbon Centric," som spinner ut av Østfold Energi, har planer om å ta i bruk velprøvd teknologi for å bygge rimelige og modulbaserte karbonfangst til avfallsforbrenningsbransjen. Planen er å bygge et karbonfangstanlegg på Østfold Energis avfallsforbrenningsanlegg i Rakkestad. Mens de venter på at det blir mer kommersielt tilgjengelig lagring av CO₂ på norsk sokkel, vil selskapet tilby tjenester knyttet til drift, transport og salg av CO₂.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Se på mulighetene for karbonfangst ved avfallsforbrenningsanlegg, og vurder å samarbeide med flere kommuner for å kutte utslipp fra avfallsforbrenning.
- Tilrettelegge for samarbeid mellom avfallsforbrenningsanlegg og private industribedrifter om karbonfangst og -lagring.
- Legge til rette for prosjekter som bidrar til etablering av infrastruktur for CO₂-transport, for eksempel knyttet til havneterminaler eller godsterminaler på jernbane.
- Legge til rette for areal for mellomlagring av CO₂ før utskipning til lagringssted.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Gjennomføre Langskip-prosjektet for karbonfangst- og lagring (CCS).
- ✓ Ha et mål om at det etableres CCS på flere større forbrenningsanlegg frem mot 2030, under forutsetning av videre teknologiutvikling og kostnadsreduksjon.
- ✓ Effektivisere ordningen for lisenstildeling av CO₂-lager.
- ✓ Støtte CLIMIT-programmet slik at flere avfallsforbrenningsanlegg kan utrede og investere i karbonfangstanlegg.
- ✓ Etablere et forsterket punktutslippsprogram.
- ✓ Vurdere om rammebetingelsene for forbrenningsanlegg bør endres, for å styrke incentivene til å etablere CCS- og CCU-anlegg, herunder om CO₂-avgiften for forbrenningsanlegg som har investert i karbonfangstanlegg bør legges om.

6 Energismarte kommuner og mer fornybar energi lokalt

Høyre vil føre en politikk som sikrer økt kraftproduksjon, økt nettutbygging og mer energieffektivisering. Vårt mål er at ren og rimelig energi fremdeles skal være et konkurransefortrinn for Norge og et gode for norske husholdninger.

Kommunene og fylkene spiller en nøkkelrolle. De er store forbrukere av strøm, som eiere av store bygningsmasser, renseanlegg og renovasjonsanlegg. De investerer betydelige midler i nye bygg og rehabilitering av eksisterende bygg hvert eneste år og de er planleggingsmyndighet, byggesaksmyndighet, rådgiver overfor egne innbyggere og samarbeidsparter for det lokale næringslivet.

Den mest miljøvennlige energien er den som ikke brukes. Det er avgjørende for både det norske kraftsystemet og våre klimamål at vi bruker energi effektivt og unngår å bygge ut mer nett og kraftproduksjon enn nødvendig. Det vil spare oss for unødvendige kostnader og naturinngrep. Norge har et mål om 10 TWh redusert energibruk i eksisterende bygg sammenliknet med dagens nivå, og EU arbeider også med et nytt bygningsenergidirektiv som vil kreve at flere boliger blir mer energieffektive enn i dag. ²⁵

Ifølge KS, forvalter kommunene en bygningsmasse på ca. 30 millioner kvadratmeter, og 70 % av bygningsmassen er mer enn 40 år gammel²⁶. Det er et stort potensial for energieffektivisering i kommunal bygningsmasse, men det forutsetter at kommunene tar grep for å kartlegge egen energibruk og investere

i energisparende tiltak og teknologi. Gjennom bruk av såkalte energisparekontrakter (energy performance contract, EPC-kontrakt²⁷) har 64 kommuner og fylkeskommuner til sammen redusert energiforbruket i egen bygningsmasse med 32 prosent de siste årene²⁸.

Det er viktig at kommunene legger til rette for fremtidsrettede energiløsninger i arealplanleggingen. Det er for eksempel viktig med mer lokal produksjon og lagring av elektrisitet og varme, og bruk av overskuddsenergi mellom bygninger, industrilokaler m.m. Ved å samarbeide med nettselskapene tidlig kan man sikre at lokale energiplaner og utviklingen av nettet er fremtidsrettet og kostnadseffektivt.

Inspirasjonsbolk 18

Støtte til energikartlegging i Asker og Bærum kommune

Bærum og Asker kommune tilbyr nå gratis energikartlegging av boliger, som gir en oversikt over hvilke energitiltak som er mest lønnsomme og effektive. Energikartleggingen utføres av sertifiserte energirådgivere, som gir råd om blant annet isolering, ventilasjon, og oppvarming. Kommunene håper at tiltaket vil bidra til å øke bevisstheten om energisparing og stimulere til investeringer i energieffektivisering.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Sett konkrete mål, ta i bruk løsninger som synliggjør energibruk og jobbe systematisk med energieffektivisering i egne bygg.
- Drive langsiktig energiplanlegging sammen med nettselskapene.
- Ha som mål at flere nye kommunale bygg skal være plusshus.
- Vurder å inngå grønne leiekontrakter for alle kommunens leieforhold med minimumskrav til energiklasse, for eksempel energimerke B. Det gir økt bevissthet og økt kompetanse i privat sektor.
- Kartlegge egne grå areal (søppeldeponier, veier, parkeringsplasser, industritomter m.m) og vurderer om det er rom for å utnytte arealene til lokal energiproduksjon, for eksempel i nærheten av lokale industri- og næringsparker eller pågående anleggsprosjekter.
- Vurder bruk av energisparekontrakter (EPC-kontrakter) for redusert økonomisk risiko knyttet til ENØK-tiltak⁶⁵.
- Vurder å ta i bruk sensorteknologi for å styre lysbruken i bygg, veier og kommunale anlegg.
- Støtte husholdninger i å gjennomføre energikartlegging av sine boliger, etter modell fra Asker og Bærum kommune.
- Legge til rette for samlokalisering av industri som har overskuddsvarme og industri som har varmebehov, blant annet gjennom reguleringsplaner og samarbeid med industriaktører og energiselskaper.

Inspirasjonsbolk 19

Fosslia omsorgssenter i Stjørdal

Ved å investere i solcelleanlegg, varmepumpe og varmebrønner da de rehabiliterte Fosslia omsorgssenter, sparer kommunen innkjøp av 250 000 kWh strøm og varme – hvert år⁶⁸. Stjørdal kommune fikk støtte fra Miljødirektoratet til å vurdere ulike klimatiltak ved utvidelsen av omsorgssenteret, og besluttet blant annet å grave ned 16 varmebrønner til 300 meters dyp, i tillegg til bruk av lavkarbonbetong. Selv om investeringskostnaden var høyere for de klimavennlige løsningene, ble regnestykket omvendt dersom man ser på driftskostnaden.

Inspirasjonsbolk 20

Våler i Viken

Våler kommune, med 6000 innbyggere, gjennomførte i 2020 88 små og store strømsparetiltak⁶⁹. Kommunen inngikk en avtale om totalenterprise med en entreprenør som utførte energianalyser av ulike bygg, og ga en sparegaranti for at ENØK-tiltakene ville redusere effektoppene og det totale energiforbruket (såkalt EPC-kontrakt, energy performance contract). Tiltakene var alt fra å bytte ut dører og vinduer, til å etterisolere gulv og loft, installere LED-lyd, bore varmebrønner, installere varmepumper og installere et sentralt driftsanlegg. Det sentrale driftsanlegget gjorde det mulig å overvåke og styre digitalt de tekniske anleggene i byggene og vannverket. På grunn av de høye strømprisene går inntjeningen av disse tiltakene raskere enn planlagt. Kommunen har kuttet nær 40 % i energiforbruket.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Vurdere å etablere et kommunefordelt energiregnskap for å bistå kommunene i økt bruk av lokale fornybare energiressurser, etter modell fra klimaregnskapet som Miljødirektoratet har utviklet⁶⁶.
- ✓ Stille krav til gjenvinning av spillvarme fra prosesser som avgir mye varme, for eksempel industrianlegg, avfallsforbrenning, datasentre og hydrogenproduksjon.
- ✓ Utarbeide en nasjonal handlingsplan for energieffektivisering, og forsterke satsingen på energieffektivisering gjennom Enova, med tiltak som omfatter både privatpersoner, bedrifter, sameier og borettslag.
- ✓ Vurder om kommunene skal ha anledning til å stille krav om helhetlige energiløsninger i forbindelse med områdereguleringer, for eksempel lokal produksjon, lagring og distribusjon av elektrisitet.
- ✓ Sikre at Enova gir støtte til kartlegging av energi- og klimatiltak i bygg for små og mellomstore bedrifter.
- ✓ Sikre at næringsbygg og flerboliger kan få støtte gjennom Enova til energieffektivisering basert på prosentvis energiforbedring. Jo mer den samlede energiytelsen forbedres, jo mer støtte. En slik innretning bidrar til et større marked for energitjenester, og at det velges effektive teknologier og tjenester som er tilpasset den aktuelle bygningen.⁶⁷
- ✓ Utrede potensialet for nærvind, for eksempel mindre anlegg langs større veier, i industriområder eller områder som antas å ha mindre miljøvirkninger. Regelverket må legge til rette for mer desentralisert og småskalaproduksjon av sol- og vindenergi.
- ✓ Insentivere til flere energioppgraderingsprosjekter ved å oppdatere energimerkeordningen, og utvide støtten til energieffektivisering til lavinntektsfamilier til også å gjelde andre boliger enn kun kommunale.
- ✓ Gi vertskommuner økt innflytelse og økonomiske fordeler av utbygging av ny vindkraftproduksjon.
- ✓ Vurder å stille fleksible energikrav til rehabilitering i byggteknisk forskrift, slik at flere byggeiere velger å rehabilitere bygg med effektive energiløsninger i stedet for å rive.

Et løft for solkraft

Selv med lave strømpriser og kraftoverskudd, har mengden solenergi som produseres i Norge mangedoblet seg over de siste årene. I løpet av 2022 ble det installert rundt 149 MW med ny solkraft i Norge. Det er mer enn en tredobling fra 2021²⁹. Totalt var 7691 solcelleanlegg knyttet til strømmettet. Til tross for dette utgjør solkraft fortsatt en svært liten del av den totale kraftproduksjonen i Norge.

Solkraft er mer lønnsomt enn for få år siden, og oppdaterte anslag fra NVE viser at solkraft vil kunne konkurrere på pris med både vannkraft og vindkraft i 2030³⁰. Basert på utviklingen i andre land, teknologiutvikling og fallende kostnader, er det grunnlag for at solkraft vil få en større rolle i kraftsystemet. I Europa forventes solenergi å være den største energikilden i 2050, målt i kraftproduksjon.

Det er stort potensial for lønnsom solkraftproduksjon både på bakke og bygg i Norge, så lenge gammeldage reguleringer og markedsbarrierer fjernes, og kommuner og fylker går foran og etterspør mer lokal kraftproduksjon i sin kommune og på sine grå areal. Solkraft kan gi verdiskapning og næringsvekst i store deler av Norge, bidra til fortsatt kraftoverskudd og løse problemer med begrenset nettkapasitet. Mer produksjon og deling av energi fra solkraft mellom bygg vil for eksempel

sikre mer fleksibilitet og avlaste energisystemet. Energikommisjonen mener det er realistisk med en utbygging i størrelsesorden 5-10 TWh innen 2030

Dagens reguleringer er ikke tilpasset en situasjon med mer desentralisert kraftproduksjon. Dagens regelverk gjør for eksempel at overskuddsenergi ikke kan kjøpes og selges lokalt i et område uten å søke om konsesjon, og uten å betale el-avgift og nettleie.

Høyre har fremmet flere forslag som legger til rette for mer solenergi. Vi vil utrede et fremtidsrettet regelverk som tillater at solkraftprodusenter deler overskuddsstrøm til omkringliggende bygg, slik at man kan drive områdeutvikling og lage energismarte nabolag. Vi vil øke effektgrensen for når et anlegg trenger konsesjon, forenkle konsesjonsbehandlingen og sørge for at staten går foran med etablering av solkraftanlegg på egne bygg og offentlig infrastruktur. Dette er i tråd med forslagene fra flertallet i Energikommisjonen³¹.

En rapport fra Ernst & Young viser at det er store ulikheter mellom nettselskapene i hvor raskt de behandler forespørsler om nettkapasitet fra aktører som vil bygge ut bakkemonterte anlegg. Ernst & Young foreslår krav om registrering og rapportering av nettselskapenes tidsbruk på de enkle tilknytningene³².

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Støtte oppunder innføring av solcelle for privatpersoner, næringsliv og gårdeiere.
- Vurdere å ha egne støtteordninger⁷⁰ til bedrifter, borrettslag eller sameier som vil installere solceller, og som faller utenfor støtteordningene til Enova.
- Vurdere alle kommunalt eide bygg for montering av solcellepanel, herunder barnehager, idrettsarenaer m.m.
- Se på muligheten for å leie ut grå areal, som avfallsdeponier, til å etablere solkraftverk⁷¹.
- Vurdere å legge kommunale tak ut på anbud for å få på plass mer solenergi, dersom kommunen selv ikke ønsker å bygge ut eller ta risikoen det innebærer.
- Gi informasjon om etablering av solkraft til innbyggerne, slik det gjøres i for eksempel Stavanger, Fredrikstad og Oslo kommune.
- Gå i dialog med profesjonelle eiendomsutviklere og eiendomsbesittere lokalt om standarder i prosjekter utover TEK, for eksempel krav til lokalprodusert energi og at bygg skal være null- eller plussenergibygg.
- I prosjekter hvor det er mulig, for eksempel gjennom privatrettslige avtaler hvor kommunen/fylket selger tomter til private eiendomsutviklere: Still krav om lokalprodusert energi og null- eller plussenergibygg for utvikling av tomten/området.
- Ha en aktiv dialog med nettselskapene for å sikre at nettkapasiteten planlegges for innfasing av solkraft.

Inspirasjonsbolk 21

Satsning på solkraft i Molde

Nye Lillekollen barnehage i Molde er under bygging, og skal bli noe mer enn bare en ny og moderne barnehage⁷². Det vurderes å ha solceller på taket, energisparing, elbillading, bedre tilrettelegging for sykkel, samt økologisk uteareal med kjøkkenhage. Det betyr at barnehagen kan bli et plussbygg. Når barnehagen er stengt ser kommunen på muligheten til å åpne bygget opp for andre, for eksempel til arbeidstrening eller språkpraksis.

Molde bevilget også 6 millioner kr til et prøveprosjekt med solceller på en idrettsarena (Træffhuset) med velegnet tak og et stort strømforbruk.

Multiconsult har på vegne av Møre og Romsdal fylkeskommune⁷³ vurdert at det er teknisk potensial for at fylket produserer 14 TWh med solkraft dersom de bygger ut på alle bygg og gråarealer, herunder jordbruksareal som er ute av drift, nedlagte deponi og parkeringsområder.

Spennende pilotprosjekt:

Brattør og Sluppen i Trondheim

To bydeler i Trondheim har fått fritak fra regelverket, og er i gang med et større prosjekt for å teste ut et system med kjøp og salg av egenprodusert strøm i nabolag med bedrifter⁷⁴. Ved å kombinere større bygg med solcelleanlegg og lagring av overskuddet av strøm i enorme batterier, skaper de lokale strømmarkeder hvor elkraft produseres og brukes, selges og kjøpes lokalt i nabolaget. Prosjektet gir verdifull innsikt i hvordan ny teknologi og lokale energimarkeder kan bidra til energismarte byer – med mer effekt og kapasitet i kraftnettet og mindre behov for utbygging av kraftkabler.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Ha et mål om 8 TWh solenergi i det norske energisystemet innen 2030, og etablere en konkret handlingsplan som inkluderer tiltak for offentlige bygg, næringsbygg (herunder landbruk) og leiligheter, borettslag og eneboliger.
- ✓ Sikre mer lokal produksjon av energi, blant annet ved å fjerne regulatoriske barrierer som hindrer etablering av solcelleanlegg og deling av strøm mellom boliger, i nabolag og i næringsparker.
- ✓ Innføre krav om at nettselskaper må registrere og rapportere hvor lang tid de bruker på å behandle enkle søknader om tilknytning av små solkraftanlegg.
- ✓ Sikre Enovastøtte til solceller og inkludere batteriløsning og systemer for smartstyring av strøm fra solceller i Enovas støtteordninger for husholdninger, lokale energiområder og bedrifter.
- ✓ Kartlegge potensialet for solkraft på offentlige bygg, og gå foran med å bygge ut solenergiproduksjon på statlige arealer.
- ✓ Systemet for konsesjonssøknader for bakkemontert solkraft må forenkles, og kapasiteten til å behandle søknader må økes, og man bør vurdere om kommunene kan få delegert myndighet til å godkjenne bakkemonterte solkraftanlegg opp til en viss størrelse.
- ✓ Unnta enkeltprosjekter med solparker med lavt konfliktnivå i grå areal fra konsesjonsplikt slik at kommunene kan gi tillatelse etter plan- og bygningsloven.
- ✓ Legge til rette for innovative kombinasjonsløsninger for arealbruk ved bakkemontert solkraft, som for eksempel kombinasjon av karbonbinding med solenergiproduksjon, og naturrestaurering som en del av solparkprosjekter.

7 Bærekraftig arealplanlegging og ta vare på natur

Det er en tett sammenheng mellom endringene i klimaet og endring i naturen. Naturens økosystemer klarer ikke å fange og lagre like mye karbon fra atmosfæren når leveområdene til planter og dyr bygges ned. Endringer i arealbruk kan svekke naturens evne til å håndtere effektene av klimaendringene, for eksempel flom og skred, og utslipp av klimagasser øker når naturen bygges ned.

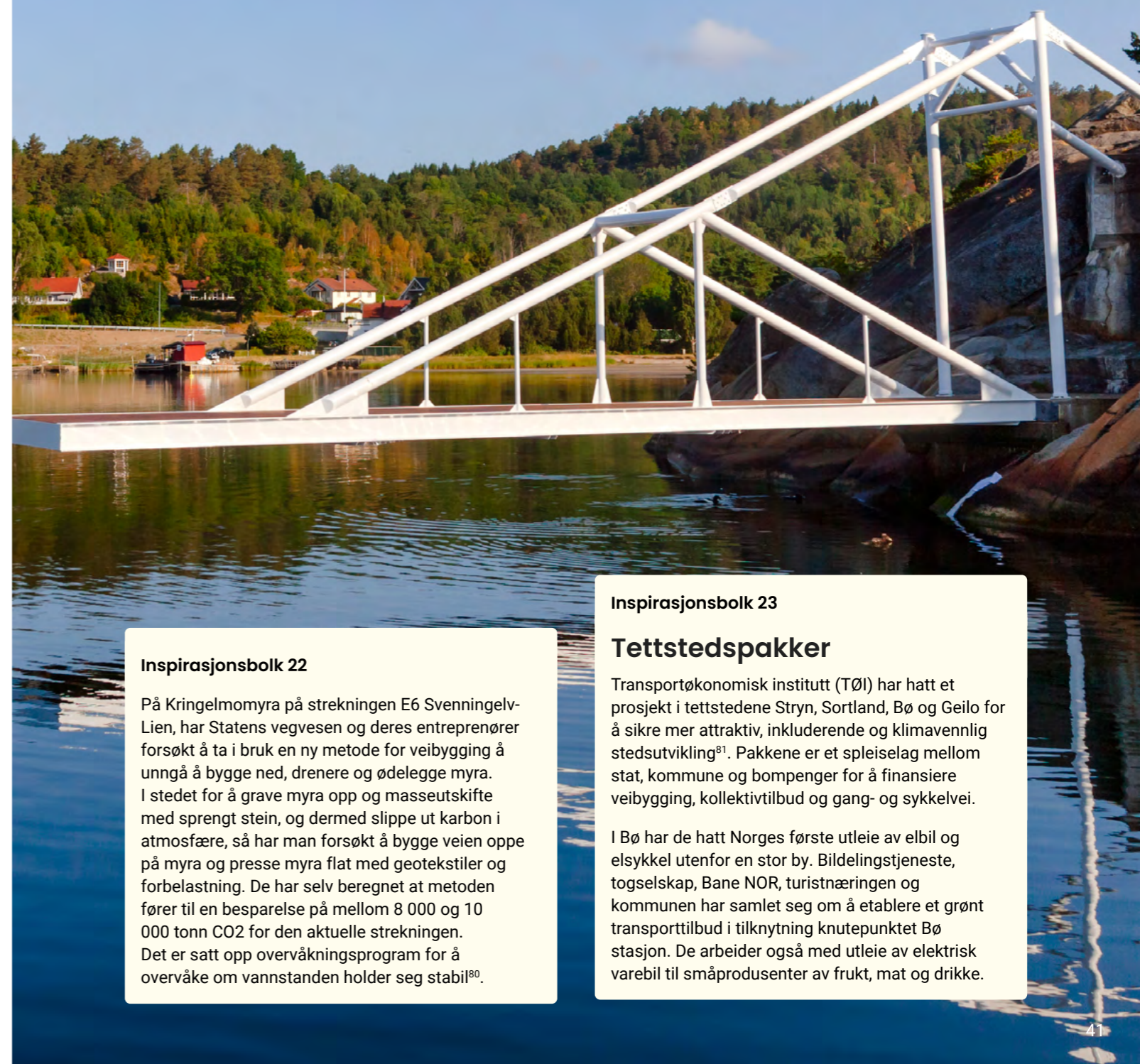
Kommunene og fylkene står med nøkkelen til en mer klimasmart fremtid, blant annet ved å kombinere lokal samfunnsutvikling med god miljøvennlig arealforvaltning. Over 80 prosent av landets arealer blir forvaltet

gjennom plan- og bygningsloven, og det meste gjennom kommunal planlegging. Samtidig er det store regionale forskjeller i landet, da mer enn 80 % av arealet i noen kommuner er vernet etter Naturmangfoldsloven.

Arealbruksendringer er i dag en betydelig årsak til utslipp av klimagasser, tap av naturmangfold og tap av biologisk mangfold³³. Det er viktig å begrense ytterligere nedbygging av karbonrik natur og arealer, og restaurere allerede ødelagt natur. Samtidig skal vi legge til rette for nye, grønne næringer og utvikle gode og vekstkraftige lokalsamfunn. Dette løses gjennom god arealplanlegging.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- ❑ Ved nybygging, kjøp eller leie, forsøke å gjenbruke allerede utbygd areal og nåværende bygninger, og velge lokalisering nært sentrum av byer, tettsteder og kollektivknutepunkt⁷⁵. Potensialet for fortetting og transformasjon bør utnyttes før nye utbyggingsområder tas i bruk⁷⁶.
- ❑ Legge til rette for økt opptak av CO2 i natur, herunder restaurering av myr, våtmarksområder og kantsoner, bevaring av matjord og bærekraftig skogforvaltning.
- ❑ Vurdere å lage egne kommunedelplaner for naturmangfold⁷⁷, og videreutvikle regionale samarbeid om bærekraftig arealbruk⁷⁸.
- ❑ I større grad ta i bruk beregningsverktøy som viser klimaeffekt av planlagte arealbruksendringer, særlig for å sammenlikne effekten av ulike arealdisponeringer.
- ❑ Ta i bruk arealregnskap for å bedre kunnskapsgrunnlag og oppfølging av arealbruk over tid.
- ❑ Sikre helhetlig struktur og planer for grøntområder, gjennom å sikre parker, torg og møteplasser, samt tilgang til fjord, elver og bekker.
- ❑ At i byområdene skal klimagassutslipp, kø og luftforurensning og støy reduseres ved at veksten i persontransporten blir tatt med kollektivtransport, sykkel og gange.
- ❑ Unngå utbygging på arealer med store karbonlagre så langt det er mulig, ved å begrense nedbygging av myr og torvmark, og skog på mineraljord.
- ❑ Vurdere krav til økologisk kompensasjon og krav til restaurering av natur som erstatning for arealer som bygges ned, der det er hensiktsmessig.
- ❑ Legge til rette for skogplanting på nye arealer, med klare miljøkriterier.
- ❑ I større grad ta utgangspunkt i tiltakshierarkiet: Unngå, begrense, restaurere og om mulig, kompensere for arealbruksendringer.
- ❑ Støtte opp om organisert og uorganisert rydding av elvebredder, strender og vann.
- ❑ Legge til rette for å minimere avrenning av mikroplast fra eksisterende kunstgressbaner før disse får miljøvennlig fyll.
- ❑ Utnytte potensialet for fortetting og transformasjon av hytteområder før nye utbyggingsområder blir tatt i bruk⁷⁹.

Inspirasjonsbolk 22

På Kringelmomyra på strekningen E6 Svenningelven, har Statens vegvesen og deres entreprenører forsøkt å ta i bruk en ny metode for veibygging å unngå å bygge ned, drenere og ødelegge myra. I stedet for å grave myra opp og masseutskifte med sprengt stein, og dermed slippe ut karbon i atmosfære, så har man forsøkt å bygge veien oppe på myra og presse myra flat med geotekstiler og forbelastning. De har selv beregnet at metoden fører til en besparelse på mellom 8 000 og 10 000 tonn CO2 for den aktuelle strekningen. Det er satt opp overvåkningsprogram for å overvåke om vannstanden holder seg stabil⁸⁰.

Inspirasjonsbolk 23

Tettstedspakker

Transportøkonomisk institutt (TØI) har hatt et prosjekt i tettstedene Stryn, Sortland, Bø og Geilo for å sikre mer attraktiv, inkluderende og klimavennlig stedsutvikling⁸¹. Pakkene er et spleiselag mellom stat, kommune og bompenger for å finansiere veibygging, kollektivtilbud og gang- og sykkelvei.

I Bø har de hatt Norges første utleie av elbil og elsykkel utenfor en stor by. Bildelingstjeneste, togselskap, Bane NOR, turistnæringen og kommunen har samlet seg om å etablere et grønt transporttilbud i tilknytning knutepunktet Bø stasjon. De arbeider også med utleie av elektrisk varebil til småprodusenter av frukt, mat og drikke.

I EUs taksonomi definerer de ikke utbygging i dyrkbar mark, skog eller naturarealer som bærekraftig, og både utlånere og kapitalmarkedet kommer til å være mer opptatt av dette fremover.

Arealplanlegging påvirker både forbruk, energiforbruk og utslippsnivå. Smart arealplanlegging i kommuner og i fylker sikrer for eksempel at skog og andre blå og grønne areal kan lagre karbon, og gjennom å fortette ved knutepunktene i by- og tettsteder reduseres transportbehovet og utslippene. Det er viktig at byer og tettsteder legger til rette for grøntarealer, fotgjengere, syklistene, kollektivreisende og bedre fremkommelighet for kollektivtransporten.

Høyre mener at lokale beslutninger best tas av de

som kjenner området, og det er store variasjoner i kommunenes utfordringer med hensyn til arealdisponeringer. Det er viktig at kommunene har og tar ansvar for samfunns- og arealplanleggingen i sine respektive kommuner. Høyre vil at kommunene skal ha et betydelig handlingsrom til å styre arealpolitikken. Samtidig er det viktig å styrke kunnskapen om arter og økosystem slik at kommunene er bedre i stand til å se helheten, vurdere verdien av naturen som går tapt, og ta kloke beslutninger i sine utbyggingsprosjekt og arealbruk.

Grundig kartlegging av naturverdier i kommunen, for eksempel gjennom et økologisk grunnkart eller arealregnskap, og effektive beregningsverktøy er også viktig for å sikre forutsigbarhet for næringslivet og hindre at prosesser strekker seg for langt ut i tid.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Ha en tydelig forventning om at kommunene vurderer klimaeffekt av arealbruksendringer i alle arealplanforslag⁸².
- ✓ Legge til rette for at kommuner og fylkeskommuner får god veiledning og gode verktøy slik at de kan unngå karbonrike areal i arealplanleggingen, blant annet gjennom et nasjonalt arealregnskap⁸³ og videreutvikling av det økologiske grunnkartet.
- ✓ Videreføre satsningen på å restaurere myr og annen våtmark.
- ✓ Videreutvikle de statlige planretningslinjene, herunder ha forventninger til at kommunene stiller krav til klimavennlig og klimarobust infrastruktur med krav til lading og tilhørende arealer også for tungtransport.
- ✓ Fortsatt ha et forbud mot nydyrking av myr, og utrede en avgift på utslipp av klimagasser fra uttak av torv og andre arealbruksendringer.
- ✓ Utrede forbud mot nedbygging av myr, med mulighet for dispensasjon.
- ✓ Vurdere å pålegge restaurering/tilbakeføring av høyproduktiv skog og myrområder ved nedleggelse eller reetablering av vindkraftverk og andre energianlegg.
- ✓ Videreutvikle en metode for å inkludere direkte byggeutslipp og utslipp fra arealbeslag i de samfunnsøkonomiske analysene i konsekvensutredninger, konseptvalgutredninger og andre beslutningsgrunnlag for samferdselsprosjekter⁸⁴.
- ✓ Styrke netto-opptaket i skogen gjennom å satse på skogplanteforedling, tettere planting etter hogst og gjødsling av skog.

8 Klimatilpasning for klima- og naturrisiko

Konsekvensene av klimaendringene blir stadig mer synlig i Norge, i flere sektorer og på flere samfunnsområder. Kommunene har en viktig rolle i å tilpasse seg de nye klimaforholdene og redusere sårbarheten for ekstremvær, flom, tørke, skred og havnivåstigning.

En rapport fra McKinsey³⁴ beskriver hvordan vi allerede nå med omtrent 1,1 grads oppvarming har en 75 ganger så høy sannsynlighet for å oppleve unormalt varme dager sammenlignet med for 100 år siden. Det betyr at ekstremvær vil inntreffe oftere. Det vil bli økt fare for flom og skred, med skadepotensial – også på steder som i dag ikke antas å være utsatt for skred. Skade på samfunnskritisk infrastruktur, som mobilnett, bredbånd, veier, jernbane, bruer og tunneler vil kunne oppstå hyppigere. Forsikringspremier for naturskader vil utløses oftere.

Mer styrtregn vil medføre utfordringer for vann- og avløpsnett i byene. Flere langvarige tørkeperioder vil ha betydning for vannforsyningene flere steder. I Oslo var det rasjonering av vann våren 2022, og det er en situasjon man vil kunne oppleve hyppigere og sterkere i årene som kommer. Faren for skogbrann vil øke i fremtiden, og vi må ha tilstrekkelig beredskap til å håndtere også dette.

Olje- og energidepartementet har det statlige forvaltningsansvaret for å forebygge flom- og skredskader. NVE er fagdirektorat og bistår og

veileder kommuner og andre aktører, herunder støtte og tilskudd til kartlegging av areal og veiledning i arealsaker på hvordan man skal ta hensyn til klimatilpasning. Norsk Klimaservicesenter (KSS) bidrar med klima- og hydrologiske data for bruk i arbeidet med klimatilpasning. De har blant annet utarbeidet fylkesvise klimaprofiler for alle landets fylker³⁵.

Klimatilpasning handler om å forebygge skader og tap, utnytte muligheter og øke lokalsamfunnets motstandsdyktighet. På oppdrag fra Miljødirektoratet ble det utformet en rapport i 2022 som studerte barrierer for klimatilpasning på lokalt og regionalt nivå³⁶. Rapporten trakk frem utilstrekkelig politisk oppmerksomhet, manglende ressurser og lav kapasitet til å bearbeide kunnskapen i veiledere og verktøy og omsette dette til tiltak lokalt. Utfordringene er særlig store i mindre kommuner. Denne rapporten må følges opp nasjonalt og lokalt.

Kommunene og fylkene bør ha en helhetlig og langsiktig strategi for klimatilpasning som innlemmer klimarisiko i alle relevante planer og beslutninger. Det er viktig at de er aktive, og kartlegger risiko og sårbarhet for klimaendringer.

Kommunenes arealplanlegging er en nøkkel for å forebygge skade lokalt, og tilpasse samfunnet vårt til den risikoen klimaendringer medfører.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Gjennomføre en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse for å avdekke hva de forventede klimaendringene vil bety for kommunen fremover, herunder kartlegge fareområder, veier og annen infrastruktur som er særlig utsatt for klimarisiko i form av flom, styrtregn, ras og skred.
- Ta høyde for et klima med økende nedbørmengder i byer og tettsteder gjennom å bevare, restaurere eller etablere naturbaserte løsninger, f.eks. fordrøyningsbassenger, åpne bekker og elver med vegetasjon rundt og etablere flere grønne tak.
- Inkludere klimarisiko og tilrettelegge for klimatilpasning i arealplaner og reguleringsplaner, og i instruksjoner og rutiner om vedlikehold av veier, avløpsanlegg og annen infrastruktur.
- Ta høyde for styrtregn og økt vannføring i mindre bekker og vassdrag ved å utbedre stikkrenner og bruer på kommunale veier og gjenåpne lukkede bekker og elver.
- Ta i bruk veiledere for klimatilpasning fra blant annet NVE, KSS og Direktoratet for samfunnsberedskap (DSB).
- Vurdere å ta i bruk sensorteknologi for å styrke arbeidet med overvåking og forebygging av naturskader.
- Ta initiativ til samarbeid og læring om klimatilpasning i nettverk, for eksempel regionalt planforum på tvers av kommunale og regionale grenser⁸⁵.

Inspirasjonsbolk 25

System for flomvarsling

Sauda kommune har tatt i bruk ny flomvarlingsteknologi slik at det er enklere å overvåke og predikere mulige naturkatastrofer. Med bruk av fem sensorer kan lokalsamfunn få lokale flomvarsel. Nøkkelen er å utvikle en algoritme som klarer å gjenkjenne datamønstre, for eksempel vannivå, nedbør, snø, vannmetning, temperatur, værvarslere og magasin fylling, og gi et lokalt og mer presist varsel⁸⁸.

Gjennom prosjektet "Flomrespons" har Skred AS utviklet et flunkende nytt flomvarslingsystem for 6 kommuner i Nord-Gudbrandsdalen. Flomvarselet kombinerer meteorologiske og hydrologiske prognoser med et nettverk av sensorer og kunstig intelligens, slik at kommunene kan få lokale, risikobaserte varslere flere dager i forveien. Sammen med varselet får de også en liste over berørte områder gradert etter en konsekvensscore, som skal gjøre det enklere å prioritere beredskapsarbeidet⁸⁹.

Inspirasjonsbolk 24

Løse utfordringen med overvann

Bærum kommune har lenge vært i front i å tenke langsiktig om klimatilpasning, herunder håndtere utfordringer med overvann. Bærum har over 8000 sandfangere, det vil si sluk, kummer og rister som skal skille ut sand, grus, jord, blader og annet avfall fra vannet som renner ned i overvannsrørene. I tillegg har Bærum flere fordrøyningsmagasin som er nedgravde rør eller bassenger som fungerer som ekstrakapasitet for overvannsnettet. For å redusere risikoen for overvann, er det viktig å unngå at de blir fulle av slam og blader, eller oversvømt med vann. To mindre Sandnes-bedrifter har derfor gått sammen og utviklet en multisensor-teknologi som gjør det mulig å overvåke driften av overvannssystemet. Bærum kommune får fullstendig data på hvor godt de tar unna overvannet, og har mulighet til å sette inn tiltak dersom driften er svekket⁸⁶.

Bærum kommune, sammen med flere selskaper, har også nylig fått 14 millioner kr i støtte fra Innovasjon Norge til å videreutvikle en digital plattform for overvannshåndtering⁸⁷.

Kommunene må ta hensyn til klimarisiko, herunder økt nedbør, større risiko for skred og flom, når de lager sine planer. Både flom- og skredsikring er et langsiktig arbeid som må gjøres over tid.

En viktig del av klimatilpasning er å bevare de naturlige funksjonene i natur og økosystemer, enten det er skogen som fanger og lagrer CO2 og verner mot skred, eller det er våtmarkeder, bekker og innsjøer som kan dempe flommer og redusere risikoen med overvann. Naturbaserte løsninger, herunder bevare natur og areal i kommunene og restaurere våtmarkeder, vassdrag og annen natur, er viktig tiltak for klimatilpasning. Det kommer også tydelig frem i Klimapanelets sjette hovedrapport.

Fremover vil det bli en større utfordring i mange byer og tettsteder å håndtere overvann. For å dempe flommer og ta opp overvann, er det viktig å bevare våtmarker, bekker og innsjøer, satse på naturbaserte løsninger som grønne tak, samt ta i bruk sensorteknologi for å styre og overvåke vannmengder.

I dag er regelverket slik at det kun er tillatt for kommunene å bygge permanente sikringstiltak mot flom. Ofte er disse tiltakene svært dyre og inngripende i naturen. I en NVE-rapport om sikringsbehov for flom og skred i 2020, indikerer NVE at det vil kunne koste 50-120 mrd. kr å sikre all eksisterende bebyggelse³⁷. NVE har nylig anbefalt å åpne opp for at kommunene under visse vilkår kan velge mobile og midlertidige flomsikringstiltak fremfor permanent sikring.

Høyres viktigste løsninger nasjonalt

- ✓ Fortsette å bevilge betydelige midler til flom- og skredsikring i kommunene, og gi tilskudd til kartleggingstiltak i kommunene.
- ✓ Vurdere å tillate at kommunene kan bruke organisatoriske tiltak fremfor permanent sikring for å sikre ny bebyggelse mot flom, i tråd med anbefalingene fra NVE⁹⁰.
- ✓ Forenkle og lokalt tilpasse de nasjonale verktøyene slik at det er lettere for mindre kommuner å ta dem i bruk, og støtte oppunder DSBs prosjekt med å utvikle en digital og forenklet løsning for risiko- og sårbarhetsanalyser i arealplanleggingen (DigiROS).
- ✓ Jobbe for at flere kommuner gjennomfører "VÆR SMART," Miljødirektoratets kursopplegg om klimapasning for kommunene.
- ✓ Støtte oppunder flere klimatilpasningsnettverk for kommunene, slik det blant annet gjøres for kommunene i Innlandet og Trøndelag⁹¹.
- ✓ Utarbeide et helhetlig system for måling og evaluering av hvilken effekt klimatilpasningstiltak har nasjonalt, regionalt og lokalt⁹².

9 Kompetanseløft og samarbeid med innbyggere og næringsliv

Et konkurransedyktig og ambisiøst lokalt næringsliv og nok folk med riktig og oppdatert kompetanse er avgjørende for å nå klimamålene.

De neste årene vil det komme strengere klimakrav i EU, økt vektlegging av klimarisiko i finansbransjen og strengere klimakrav i anskaffelser. For å sikre at små- og mellomstore bedrifter lykkes med å holde tritt med utviklingen, er det viktig at kommunene støtter og samarbeider tett med lokale bedrifter.

I dag er det flere gode initiativ til å skape bedre offentlig-privat samarbeid og spre de gode eksemplene, for eksempel Bærekraftsløftet mellom NHO, KS og LO, eller Leverandørutviklingsprogrammet som NHO administrerer sammen med KS og DFØ.

Næringsklynger-, næringsforeninger og industriparke vil ofte kunne være viktige premissleverandører og sparringpartnere for den klimaomstillingen mange kommuner skal gjennom³⁸. Industriparken i Mo i Rana har for eksempel tilrettelagt for overføring av overskuddsenergi mellom bedrifter på tvers av industrier og inn det lokale fjernvarmenettet³⁹. Det har medført redusert energibehov og økt energigjenvinning⁴⁰.

Videre kan det nedsettes arbeidsgrupper på tvers av kommuner og næringsliv for å løse større utfordringer som påvirker en hel region. I Midt-Norge har for eksempel 94 kommuner og 12 avfallsselskaper gått sammen og dannet SeSammen. Et samarbeidsprosjekt innen kommunal avfallshåndtering. Målet har blant annet vært å redusere forurensing, bidra til bedre materialgjenvinning og harmonisere løsninger på tvers av kommunene⁴¹.

Overalt i hele landet forteller virksomheter at de sliter med å få tak i folk med riktig kompetanse, og det er grunn til å tro at utfordringen blir enda større i årene fremover. Vi trenger en kompetansepolitikk

som bygger oppunder det grønne skiftet. God utdanningspolitikk er også god klimapolitikk.

På oppdrag fra NHO og LO har Oslo Economics gjennomført en utredning av hva slags kompetanse- og kunnskapsbehov det grønne skiftet vil trenge⁴². De trekker blant annet frem behovet for tekniske fagarbeidere og fagskoleutdannede, ingeniører som kan drifte og utvikle nye prosesser og maskiner, samt betydelig arbeidskraft innenfor bygg og anlegg. Det vil også være økt behov innenfor enkelte kompetanseområder, for eksempel knyttet til nye energiløsninger, sirkulær økonomi og digitalisering.

Det er viktig at fylkene tar ansvar for å kartlegge kompetansebehovet og utvikler og dimensjonerer utdanningstilbud som sikrer nok folk med riktig kompetanse, både i yrkesfagopplæringen eller fagskolene.

Grønne og digitale løsninger krever høy IKT- og realfagskompetanse. Skal man sikre Norges omstillings- og konkurransevne i et lavutslippssamfunn, er man nødt til å lykkes med å styrke realfagskompetansen hos elevene og sikre rekruttering av studenter og kandidater til realfagsutdanningene og relevante teknologiske fag. Hvis ikke risikerer vi å forsinke det grønne skiftet.

De siste tallene til Utdanningsdirektoratet i januar 2023 viste en nedgang i valg av de fleste programfag innen realfag. I tillegg viste den internasjonale undersøkelsen som måler elevenes kompetanse i realfag, TIMMS, at Norge har relativt få naturfagstimer sammenliknet med andre land, og at norske elever har hatt en nedadgående tendens på ungdomsskolen. Høyre innførte i 2016 ekstra naturfagstimer på barneskolen, og har foreslått å heve antall naturfagstimer på ungdomsskolen med en ekstra time i uka på hvert trinn.

Meny av tiltak for kommuner og fylker

- Vurdere å inkludere klima, energi og bærekraft som kriterier i kommunale tilskudds- og finansieringsordning, der det er egnet.
- Etablere klima-nettverk mellom kommuner for å utveksle erfaringer.
- Involvere lokalt næringsliv, klynger, nettverk og næringsforeninger i kommunens arbeid med klima, sirkularitet og grønn omstilling.
- At flere fylker etablerer fleksible etter- og videreutdanningstilbud på fagskolene innen klima, energi og miljø, i samarbeid med bransjeorganisasjoner.

Inspirasjonsbolk 26

“Batterifagskolen” ved Fagskolen i Viken

Fagskolene i Viken, Nordland, Innlandet, Vestland og Rogaland har utformet et studium med ulike moduler som er skreddersydd for batteriindustrien⁹⁴. Batterier er svært viktig for det grønne skifte, enten det er energilagring, nettstabilisering eller til elektrifisering av transportsektoren. Batterinæringen har i tillegg et stort potensial i Norge, og det er flere store batterisatsninger i Norge som vil ha behov for arbeidskraft om kort tid. Kompetansebehovet er stort, og ved å utforme og tilby et 30-studiepoeng-givende fleksibelt hybrid studium med nettbaserte og fysiske samlinger, vil flere arbeidstakere få muligheten til å tilegne seg den kompetansen som batterinæringen vil trenge.

Også fagskolen i Agder har utarbeidet egne batterimoduler, i samarbeid med Morrow.

Høyres løsninger nasjonalt

- ✓ Innføre en ekstra time naturfag i uken på ungdomsskolen.
- ✓ Lage en ny realfagsstrategi⁹³ med fokus på blant annet økt videreutdanning av lærere, muligheten til å velge mer praktisk matematikk i deler av undervisningstiden, rekruttering og kvalifisering av lærere i matematikk og realfag og ekstra oppfølging av høyt- og lavt presterende elever.
- ✓ Prioritere etter- og videreutdanning av lærere i realfag.
- ✓ Kartlegge og analysere kompetansebehovet forbundet med nye sirkulære og grønne forretningsmodeller i ulike bransjer og ta initiativ til å etablere flere treparts bransjeprogram etter modell av «Batterifagskolen.»
- ✓ Sikre at universitets- og høyskolesektoren i større grad tilbyr kortere, fleksible etter- og videreutdanningstilbud, og samarbeide med partene i arbeidslivet i utformingen av kursene.
- ✓ Ved fremtidige tildelinger av studieplasser til fagskolene, prioritere studieplasser innen områder som er særlig viktig for den grønne omstillingen.

Samlet meny av klimatiltak for kommuner og fylker

1. Kommunale innkjøp, klimaplan og -budsjett

- Ha egne klimamål og lage en klimaplan, med budsjett, mål, rapportering og oppfølging.
- Legge bærekraftsmålene til grunn for kommunale planer og politiske vedtak
- Vurdere å lage en felles kommuneplan for klima og energi med flere kommuner i regionen, etter inspirasjon fra blant annet kommunene i Nord-Østerdal.
- Ha en klimastrategi for kommunale selskap i tråd med klimabudsjettet og klimamålet, der det er relevant.
- Miljøsertifisere kommunale virksomheter.
- Aktivt ta i bruk den offentlige

innkjøpsmakten for å bli mer innovative og bærekraftige, blant annet ved å ta bruk offentlige innkjøpsprogrammer, øke bestillerkompetansen og etablere felles regionale innkjøpsstrategier.

- Utarbeide tydelige innkjøpsstrategier som setter klare forventninger til grønne offentlige innkjøp overfor etater og selskaper som kommunen selv eier.
- Tilby ansatte med innkjøpsansvar opplæring i bruk av klimakrav og klimadokumentasjon i anbudsprosesser, for eksempel ved utforming av kravspesifikasjon.
- Vekte klima- og miljøhensyn med minst 30 % i offentlige anskaffelser
- Stille krav om nullutslipp ved innkjøp av transporttjenester og kjøretøy, der det er mulig og hensiktsmessig.

2. Grønnere transport og mobilitet

- Fortsette å bygge ut kollektivtransporten, og etablere flere pendlerparkeringer med tilstrekkelig kapasitet ved jernbanestasjoner og andre kollektivknutepunkt, særlig rundt de største byene.
- Arbeide for mer fleksible billettsystemer for å gjøre kollektivtransporten enda mer attraktiv.
- Vurdere billigere kollektivtransport på dager med høy luftforurensning i byene.
- Legge til rette for bildelingsplasser på gateplan og i parkeringshus, og vurdere å stille krav om at nye større borettslag og større boligprosjekter avsetter parkeringsplasser til bildelingsordninger.
- Dedikere laste- og losselommer til utslippsfrie kjøretøy innen tungtransport og varetransport.
- Kartlegge behov og avsette areal for å etablere hurtigladere og fyllstasjoner for tungtransporten, og prioritere rask saksbehandling av søknader.
- At flere store og mellomstore kommuner legger til rette for samlastningssentraler for å få effektivisert varedistribusjonen, etter inspirasjon fra prosjektet "Elskede by."
- Vurdere bompengefritak for tunge kjøretøy på biogass i bomringen i flere byer, på lik linje med el og hydrogen.
- Ha et mål om å fase ut alle kommunens fossile kjøretøy.
- Differensiere parkeringsavgifter på offentlige parkeringsplasser for å fremme klimavennlige kjøretøy, der det er relevant.
- Vurdere å stille krav til avansert biodrivstoff utover omsetningskravet for kommunale kjøretøy og kollektivtransport.
- Koordinere og samkjøre kommunens innkjøp og logistikkbehov for å redusere transportbehovet til virksomheter i kommunen.
- Legge til rette for høyere innovasjonsgrad og mer bærekraftige løsninger for vedlikehold og drift av fylkesveier, for eksempel ved å stille strenge klimakrav i nye asfaltkontrakter, etter modell fra Statens vegvesen.
- At fylkene stiller krav om nullutslipp ved fornyelse av anbud på fylkesbussruter,

der det er mulig og hensiktsmessig.

- Vurdere å stille krav til utslippsfri varelevering på flere oppdrag for kommunen og fylket.
- At fylkeskommuner som løyvemyndighet krever lav- eller nullutslippsløsninger i taxiløyve gjennom forskrift.
- At større byer- og tettsteder utarbeider planer for et sammenhengende gang- og sykkelvegnett med høy kvalitet.
- Fase inn krav om utslippsfrie løsninger i havner, der dette er mulig og hensiktsmessig, og miljødifferensiere havneavgifter slik at det blir mer lønnsomt å legge om til fornybare og utslippsfrie løsninger.
- Bruke handlingsrommet i kommunenes eierstyring av havnene til å sette lokale bestemmelser for regulering av cruiseturismen, samt gi muligheter for mer kommunalt selvstyre på dette området.
- Tilrettelegge for grønne løsninger i havneinfrastrukturen, for eksempel gjennom økt tilgang på landstrøm og ladestrøm, samt elektrisk ladeinfrastruktur for el-fritidsbåter.
- Tilgjengeliggjøre eksisterende ladeinfrastruktur for ferger til annen nyttetransport når fergene ikke benytter kapasiteten til ladeinfrastrukturen.
- Kreve at større fartøy som kan benytte landstrøm, gjør dette der det er tilgjengelig.
- Stille krav om utslippsfrie løsninger i nye ferge- og hurtigbåtanbud.

3. Mer klimavennlig bygg- og anleggsbransje

- Stille krav til redusert klimautslipp fra materialbruk og økt bruk av ombrukte og gjenvunnede materialer i kommunenes egne bygge- og anleggsprosjekt.
- I større grad rehabilitere bygg der det er hensiktsmessig, i stedet for å rive, og sikre at det utarbeides et klimaregnskap for alle større nybygg i kommunen.
- Sikre at det gjennomføres ombrukskartlegging ved større bygg som skal rives, og legge til rette for at materialer fra kommunale bygg kan brukes igjen.
- At flere kommuner setter av areal for å

etablere markedsplasser for ombruk og restebbruk av byggevarer, etter modell fra Ressursentralen på Økern i Oslo.

- Stille krav til at flere av kommunens nybygg, rehabiliteringsprosjekter og infrastrukturprosjekter skal miljøsertifiseres, for eksempel gjennom sertifiseringsordningen BREEAM og miljømerket Svanen.
- Tilby flere offentlige byggeprosjekter som innovasjonsarenaer for bruk av gjenbruksmaterialer eller reduksjon av klimautslipp fra materialbruk.
- Planlegg økt flerbruks- og deleløsninger av eksisterende bygninger i kommunen.
- Etterspørre miljøvurderinger når det skal besluttes om bygg skal rives eller rehabiliteres.
- Igangsette flere piloter for fossilfri og utslippsfrie anleggsplasser, slik at man får prøvd ut ny teknologi og sikret en raskere utvikling, der det er egnet.
- Vurdere å stille krav om utslippsreduksjoner knyttet til anleggsplassene, og ettergå at kravene følges.
- Ha et mål om at flere byggeplasser og prosjektenes verdikjeder skal være fossilfrie der det er mulig og på sikt utslippsfrie.
- Sikre at det stilles til rådighet nødvendige arealer for å få til sirkulær massehåndtering, gjerne i samarbeid med flere kommuner i regionen.
- Etablere regionale planer for massehåndtering, særlig for å sikre oversikt og bruk av overskuddsmasser fra større planlagte bygg- og anleggsprosjekter.

4. Sirkulære kommuner og bedre avfallshåndtering

- Stille spørsmålet: Må vi kjøpe nytt?
- Ha en plan for innsamling og utsortering av alle kasserte klær og tekstiler og sørge for at større andel av ødelagte tekstiler gjenvinnes.
- Bygge ut bedre ordninger for utsortering av alt matavfall og annet organisk avfall fra husholdninger, offentlige virksomheter og privat næringsliv. Kommunene må legge til rette for bruks- og kostnadseffektive løsninger.

- Samarbeide med andre kommuner for å ta i bruk ny kildesorteringsteknologi for sortering og gjenvinning av plast, bygg- og anleggsavfall og tekstiler.
- Ha et mål om 50 % mindre matsvinn i kommunens og fylkets egne virksomheter innen 2030, og samarbeide med befolkningen, næringslivet og frivilligheten for god bruk av overskuddsmat.
- Legge til rette for matdonasjon ved å tilby billig leie av lokaler for matsentraler/matstasjoner.
- Sørge for flere lavterskeltiltak mot lokal forsøpling, som for eksempel panteringer og teknologiske løsninger som viser når søppelbeholdere er fulle.
- Prøve ut ulike henteordninger for å øke innsamling av papp-, papir-, glass-, elektronikk og metallemballasje, for eksempel en ordning med mobile gjenvinningsstasjoner der innbyggerne på bestemte dager kan levere sitt elektroniske avfall i mobile containerne i sitt nærmiljø.
- Vurdere differensiert avfallsgebyr slik at det skal lønne seg for folk å kildesortere i stedet for å kaste.
- Stille krav om økt utnyttelse av matavfall, husdyrgjødsel og andre organiske ressurser i kommunen til biogass, både fra jordbruk og andre primærnæringer, der det er mulig.
- Tilby flere deleordninger der det er mulig å låne for eksempel sportsutstyr, fritidsutstyr og verktøy.

5. Kutte utslipp fra avfallsforbrenning

- Se på mulighetene for karbonfangst ved avfallsforbrenningsanlegg, og vurdere å samarbeide med flere kommuner for å kutte utslipp fra avfallsforbrenning.
- Tilrettelegge for samarbeid mellom avfallsforbrenningsanlegg og private industribedrifter om karbonfangst og -lagring.
- Legge til rette for prosjekter som bidrar til etablering av infrastruktur for CO2-transport, for eksempel knyttet til havneterminaler eller godsterminaler på jernbane.
- Legge til rette for areal for mellomlagring av CO2 før utskipning til lagringssted.
- Hva vil Høyre gjøre nasjonalt:

- Gjennomføre Langskip-prosjektet for karbonfangst- og lagring (CCS).
- Ha et mål om at det etableres CCS på flere større forbrenningsanlegg frem mot 2030, under forutsetning av videre teknologiutvikling og kostnadsreduksjon.
- Effektivisere ordningen for lisenstildeling av CO2-lager.
- Støtte CLIMIT-programmet slik at flere avfallsforbrenningsanlegg kan utrede og investere i karbonfangstanlegg.
- Etablere et forsterket punktutslippsprogram.
- Vurdere om rammebetingelsene for forbrenningsanlegg bør endres, for å styrke incentivene til å etablere CCS- og CCU-anlegg, herunder om CO2-avgiften for forbrenningsanlegg som har investert i karbonfangstanlegg bør legges om.

6. Energismarte kommuner og mer fornybar energi lokalt

- Sett konkrete mål, ta i bruk løsninger som synliggjør energibruk og jobbe systematisk med energieffektivisering i egne bygg.
- Drive langsiktig energiplanlegging sammen med nettselskapene.
- Ha som mål at flere nye kommunale bygg skal være plussus.
- Vurdere å inngå grønne leiekontrakter for alle kommunens leieforhold med minimumskrav til energiklasse, for eksempel energimerke B. Det gir økt bevissthet og økt kompetanse i privat sektor.
- Kartlegge egne grå areal (søppeldeponier, veier, parkeringsplasser, industritomter m.m) og vurdere om det er rom for å utnytte arealene til lokal energiproduksjon, for eksempel i nærheten av lokale industri- og næringsparker eller pågående anleggsprosjekter.
- Vurder bruk av energisparekontrakter (EPC-kontrakter) for redusert økonomisk risiko knyttet til ENØK-tiltak.
- Vurdere å ta i bruk sensorteknologi for å styre lysbruken i bygg, veier og kommunale anlegg.
- Støtte husholdninger i å gjennomføre energikartlegging av sine boliger, etter modell fra Asker og Bærum kommune.

- Legge til rette for samlokalisering av industri som har overskuddsvarme og industri som har varmebehov, blant annet gjennom reguleringsplaner og samarbeid med industriaktører og energiselskaper.
- Støtte oppunder innføring av solcelle for privatpersoner, næringsliv og gårdeiere.
- Vurdere å ha egne støtteordninger til bedrifter, borrettslag eller sameier som vil installere solceller, og som faller utenfor støtteordningene til Enova.
- Vurdere alle kommunalt eide bygg for montering av solcellepanel, herunder barnehager, idrettsarenaer m.m.
- Se på muligheten for å leie ut grå areal, som avfallsdeponier, til å etablere solkraftverk.
- Vurdere å legge kommunale tak ut på anbud for å få på plass mer solenergi, dersom kommunen selv ikke ønsker å bygge ut eller ta risikoen det innebærer.
- Gi informasjon om etablering av solkraft til innbyggerne, slik det gjøres i for eksempel Stavanger, Fredrikstad og Oslo kommune.
- Gå i dialog med profesjonelle eiendomsutviklere og eiendomsbesittere lokalt om standarder i prosjekter utover TEK, for eksempel krav til lokalprodusert energi og at bygg skal være null- eller plussenergibygg.
- I prosjekter hvor det er mulig, for eksempel gjennom privatrettslige avtaler hvor kommunen/fylket selger tomter til private eiendomsutviklere: Still krav om lokalprodusert energi og null- eller plussenergibygg for utvikling av tomten/området.
- Ha en aktiv dialog med nettselskapene for å sikre at nettkapasiteten planlegges for innfasing av solkraft.

7. Bærekraftig arealplanlegging og ta vare på natur

- Ved nybygging, kjøp eller leie, forsøke å gjenbruke allerede utbygd areal og nåværende bygninger, og velge lokalisering nært sentrum av byer, tettsteder og kollektivknutepunkt. Potensialet for fortetting og transformasjon bør utnyttes før nye utbyggingsområder tas i bruk.
- Legge til rette for økt opptak av CO2 i natur, herunder restaurering av myr,

våtmarksområder og kantsoner, bevaring av matjord og bærekraftig skogforvaltning.

- ❑ Vurdere å lage egne kommunedelplaner for naturmangfold, og videreutvikle regionale samarbeid om bærekraftig arealbruk.
- ❑ I større grad ta i bruk beregningsverktøy som viser klimaeffekt av planlagte arealbruksendringer, særlig for å sammenlikne effekten av ulike arealdisponeringer.
- ❑ Ta i bruk arealregnskap for å bedre kunnskapsgrunnlag og oppfølging av arealbruk over tid.
- ❑ Sikre helhetlig struktur og planer for grøntområder, gjennom å sikre parker, torg og møteplasser, samt tilgang til fjord, elver og bekker.
- ❑ At i byområdene skal klimagassutslipp, kø og luftforurensning og støy reduseres ved at veksten i persontransporten blir tatt med kollektivtransport, sykkel og gange.
- ❑ Unngå utbygging på arealer med store karbonlagre så langt det er mulig, ved å begrense nedbygging av myr og torvmark, og skog på mineraljord.
- ❑ Vurdere krav til økologisk kompensasjon og krav til restaurering av natur som erstatning for arealer som bygges ned, der det er hensiktsmessig.
- ❑ Legge til rette for skogplanting på nye arealer, med klare miljøkriterier.
- ❑ I større grad ta utgangspunkt i tiltakshierarkiet: Unngå, begrense, restaurere og om mulig, kompensere for arealbruksendringer.
- ❑ Støtte opp om organisert og uorganisert rydding av elvebredder, strender og vann.
- ❑ Legge til rette for å minimere avrenning av mikropplast fra eksisterende kunstgressbaner før disse får miljøvennlig fyll.
- ❑ Utnytte potensialet for fortetting og transformasjon av hytteområder før nye utbyggingsområder blir tatt i bruk.

8. Klimatilpasning for klima- og naturrisiko

- ❑ Gjennomføre en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse for å avdekke hva de forventede klimaendringene vil bety for kommunen fremover, herunder kartlegge fareområder, veier og annen infrastruktur som er særlig utsatt for klimarisiko i form av flom, styrtregn, ras og skred.
- ❑ Ta høyde for et klima med økende nedbørmengder i byer og tettsteder gjennom å bevare, restaurere eller etablere naturbaserte løsninger, f.eks. fordrøyningsbassenger, åpne bekker og elver med vegetasjon rundt og etablere flere grønne tak.
- ❑ Inkludere klimarisiko og tilrettelegge for klimatilpasning i arealplaner og reguleringsplaner, og i instruksjoner og rutiner om vedlikehold av veier, avløpsanlegg og annen infrastruktur.
- ❑ Ta høyde for styrtregn og økt vannføring i mindre bekker og vassdrag ved å utbedre stikkrenner og bruer på kommunale veier og gjenåpne lukkede bekker og elver.
- ❑ Ta i bruk veiledere for klimatilpasning fra blant annet NVE, KSS og Direktoratet for samfunnsberedskap (DSB).
- ❑ Vurdere å ta i bruk sensorteknologi for å styrke arbeidet med overvåking og forebygging av naturskader.
- ❑ Ta initiativ til samarbeid og læring om klimatilpasning i nettverk, for eksempel regionalt planforum på tvers av kommunale og regionale grenser.

9. Kompetanseløft og samarbeid med innbyggere og næringsliv

- ❑ Vurdere å inkludere klima, energi og bærekraft som kriterier i kommunale tilskudds- og finansieringsordning, der det er egnet.
- ❑ Etablere klima-nettverk mellom kommuner for å utveksle erfaringer.
- ❑ Involvere lokalt næringsliv, klynger, nettverk og næringsforeninger i kommunens arbeid med klima, sirkularitet og grønn omstilling.
- ❑ At flere fylker etablerer fleksible etter- og videreutdanningstilbud på fagskolene innen klima, energi og miljø, i samarbeid med bransjeorganisasjoner.

Samlet liste over Høyres viktigste tiltak nasjonalt

1. Kommunale innkjøp, klimaplan og -budsjett

- ✓ Gradvis og forutsigbart øke avgiftene på ikke-kvotepliktige utslipp av klimagasser til 2 000 kr per tonn CO₂ i 2030, samtidig som man gir lettelse i andre skatter og avgifter.
- ✓ Styrke arbeidet med den kommunefordelte klimastatistikken, og øke kapasiteten til å veilede kommuner i arbeidet med klimabudsjetter.
- ✓ Videreføre Enovas støtte til flere storskala testanlegg i alt fra maritim sektor til industrien for å bidra til at bedrifter utvikler og tar i bruk innovativ miljø- og klimavennlig teknologi.
- ✓ Legge til rette for mer rådgivning til kommunene, og økt samarbeid mellom kommuner i arbeidet med innovative og klimavennlige offentlig anskaffelser, for eksempel gjennom det grønne kompetanseløftet til DFØ.
- ✓ Øke bevilgningene til Startoff for å hjelpe det offentlige til å gjennomføre innovative anskaffelser i samarbeid med oppstartsbedrifter.
- ✓ Legge til rette for at det etableres flere industriprosjekt med tilhørende produksjonsanlegg for hydrogen, og fem til ti pilotprosjekter for utvikling og demonstrasjon av nye og mer kostnadseffektive hydrogenløsninger- og teknologier.

2. Grønnere transport og mobilitet

- ✓ Lage en tiltakspakke for etablering av ladestasjoner for tunge kjøretøy, og samarbeide med kommersielle aktører for å etablere tilstrekkelig infrastruktur for hydrogen og biogass for tunge kjøretøy.
- ✓ Støtte etableringen av offentlig tilgjengelige ladestasjoner for tunge kjøretøy langs riksveinettet, for eksempel på døgnhvileplasser, energistasjoner, rasteplasser og godsterminaler. Ha en ambisjon om å sikre nok elektriske ladepunkter til å nå målene for tungtransporten.
- ✓ Sikre at Enova støtter depotlading (dedikerte ladeparker) hos bedrifter. Ladeinfrastruktur som tilgjengeliggjøres for flere aktører prioriteres.
- ✓ Stille krav til ladeinfrastruktur ved etablering av nye døgnhvileplasser for tunge kjøretøy.
- ✓ Sette krav til at det settes av areal ved nye riksveiprosjekter til lade/fylleininfrastruktur for tunge kjøretøy.
- ✓ Ta i bruk midlertidige og flyttbare ladestasjoner som battericontainere med ladeuttak, og tomter som kan benyttes for en periode, for å få på plass et minimumstilbud så raskt som mulig.
- ✓ Åpne for at ladeinfrastruktur som i dag brukes av ferger og annen sjøtransport også kan brukes til lading av tunge kjøretøy.
- ✓ Innføre nullutslippkrav ved offentlige innkjøp av nye bybusser fra 2024, og vurdere krav til nullutslipp i offentlige kjøp av større varebiler, langdistansebusser og lastebiler, forutsatt at teknologien er tilstrekkelig moden.
- ✓ Jobbe for at alle nye lastebiler er nullutslipp innen 2040 gjennom å etablere ladeinfrastruktur og nullutslipp energibærere til tungtransporten.
- ✓ Videreføre byvekstavtaler også etter 2029, for å bidra til mer miljøvennlig transport i byene, økt utbygging av traseer for sykkel og gange og mer bevisst arealbruk.
- ✓ Vurdere om fylkeskommunen skal kunne stille klimakrav i ruteløypene til kommersielle bussruter, på lik linje som i anbudsprosesser til ordinære kollektivtransport.

- ✓ Lage en plan for å øke produksjonen av avansert biodrivstoff og biogass, og vurdere å øke omsetningskravet i veitransporten.
- ✓ Sikre at Enovas mandat og økonomiske rammer bidrar til at tunge varebiler, tungtransport og langdistansebusser kan gå fra fossilt til nullutslippsløsninger.
- ✓ Jobbe for å redusere det samlede arealbeslaget i samferdselsprosjekter gjennom gjenbruk og optimalisering, og ved å ta hensyn til karbonrike arealer og sårbare økosystemer.
- ✓ Etablere fem hydrogenknutepunkter for maritim transport, med muligheter for å knytte på landtransportløsninger basert på hydrogen.
- ✓ Utrede om det bør stilles krav til eksisterende og nye marinaer over en viss størrelse om elektrisk ladeinfrastruktur som kan dekke et minimum av el-fritidsbåter.
- ✓ Stille krav til nullutslipp i neste anbudsperiode for Kystruten fra 2030.
- ✓ Intensivere arbeidet med å elektrifisere alle forsyningsbaser og havner for offshoreflåten for å nå målet om nullutslipp fra offshoreflåten innen 2030.
- ✓ Vurdere å stille krav om null- eller lavutslippsløsninger i de maritime operasjonene i havbruk, vindkraft og offshorenæringen.
- ✓ Vurdere om det er behov for å stille krav om at nye større bosted- og næringsprosjekt som blir etablert i strandsonen skal legge til rette for lading av elbåter på samme måte som med elbiler.
- ✓ Legge til rette slik at fiskefartøy og havbruksnæringen i størst mulig grad kan benytte lav og nullutslippsteknologi, blant annet gjennom et eget programtilbud for elektrifisering av maritim transport i Enova.

3. Mer klimavennlig bygg- og anleggsbransje

- ✓ Fase inn krav om reduserte klimautslipp fra materialbruk i næringsbygg og boligblokker fra 2025.
- ✓ Fase inn krav om andel ombrukte, gjenvunne og fornybare materialer ved større nybygg og ombygg fra 2026, og

fortsette å forenkle dokumentasjonsregelverket for ombrukte byggevarer.

- ✓ Legge til rette for etablering av materialbanker for ombruk av byggevarer, i samarbeid med aktører i bransjen og øvrige nordiske land.
- ✓ Støtte oppunder digitaliseringsarbeidet i byggenæringen, blant annet gjennom å styrke arbeidet til samordningsrådet for digitalisering.
- ✓ Utrede et unntak for klima- og miljøvennlige bygg i eiendomsskatteloven.
- ✓ Vurdere endringer som styrker Plan- og bygningsloven (PBL) som klimaverktøy, herunder tydeliggjøre kommunenes handlingsrom til å stille klimakrav i sine kommune- og reguleringsplaner.
- ✓ Øke omsetningskravet for anleggsdiesel til samme nivået som i veitrafikken frem mot 2030.
- ✓ Stimulere til kjøp av utslippsfrie anleggsmaskiner gjennom Enova ved å gi investeringsstøtte til utslippsfrie anleggsmaskiner og støtte innkjøp av mobile ladestasjoner for elektriske anleggsmaskiner.
- ✓ Sikre at man ikke kun premierer antall utslippsfrie maskiner og kjøretøy på anleggsplassene, men at også andre innovative miljøvennlige løsninger fanges opp av miljøkriteriene, for eksempel hybriddrift, antall utslippsfrie timer maskinene er i bruk, gjenbruk av materialer m.m.
- ✓ Utrede om kommunene skal ha mulighet til å stille klimakrav til bygge- og anleggsplasser, for eksempel gjennom hjemmel i plan- og bygningsloven og forurensningsloven.
- ✓ Utarbeide en plan for hvordan alle bygge- og anleggsplasser kan bli utslippsfrie innen 2030, i samråd med bransjen.
- ✓ Støtte oppunder etablering av digitale markeds plasser for overskuddsmasser, etter modell fra Bærum ressursbank.
- ✓ Utarbeide en strategi for massehåndtering i samarbeid med bygge- og anleggsnæringen, og lage en tverrsektoriell veileder for massehåndtering.
- ✓ Vurdere å innføre en rapporteringsplikt for uttak av mineralske masser i

bygge- og anleggsprosjekt.

4. Sirkulære kommuner og bedre avfallshåndtering

- ✓ Stille krav om at virkemiddelapparatet i sterkere grad støtter opp under verdikjeder som bidrar til en overgang til mer sirkulær økonomi.
- ✓ Vurdere å omlegge grunnavgiften for drikkevareemballasje til en materialavgift, og fase inn krav til bruk av resirkulert materiale i all drikkevareemballasje.
- ✓ Ta initiativ til miljøavtaler med relevante bransjeaktører for å redusere engangsplastprodukter som eksempelvis drikkebegre og matbeholdere.
- ✓ Utvide og styrke produsentansvarsordningen ved å pålegge produsenter større ansvar for produkter de sender ut i markedet, blant annet for flere plastprodukter.
- ✓ Gjennomgå skatte- og avgiftssystemet med mål om å fremme en mer sirkulær økonomi.
- ✓ Utarbeide nasjonale måltall og fremdriftsplaner for sirkularitet for hele økonomien.
- ✓ Håndheve deponiforbudet strengere, herunder gjennomgå og fjerne unntak fra deponiforbudet for materialfraksjoner der det finnes tilgjengelige industrielle gjenvinningsløsninger, for eksempel gipsavfall.
- ✓ Vurdere å innføre krav om materialgjenvinning av utvalgte avfallsfraksjoner fra spesifikke bransjer, for eksempel plast fra havbruksnæringen, medisinsk avfall fra helsesektoren eller plast fra kabelavfall.
- ✓ Innføre målrettede krav om at gjenvinningsbransjen gjenvinner sjeldne jordarter og mineraler fra elektronikk.
- ✓ Innføre krav til materialgjenvinning av ikke-farlig bygg- og anleggsavfall
- ✓ Støtte oppunder etableringen av flere gjenvinningsanlegg for plast.
- ✓ Utrede en matkastelov, styrke oppfølgingen av bransjeavtalen om redusert matsvinn med matvarebransjen og vurdere endringer i regelverket for datomerking av matvarer.
- ✓ Fjerne brukthandelloven slik

at regelverket ikke hindrer nye innovative gjenbruksløsninger.

6. Energismarte kommuner og mer fornybar energi lokalt

- ✓ Vurdere å etablere et kommunefordelt energiregnskap for å bistå kommunene i økt bruk av lokale fornybare energiresurser, etter modell fra klimaregnskapet som Miljødirektoratet har utviklet.
- ✓ Stille krav til gjenvinning av spillvarme fra prosesser som avgir mye varme, for eksempel industrianlegg, avfallsforbrenning, datasentre og hydrogenproduksjon.
- ✓ Utarbeide en nasjonal handlingsplan for energieffektivisering, og forsterke satsingen på energieffektivisering gjennom Enova, med tiltak som omfatter både privatpersoner, bedrifter, sameier og borettslag.
- ✓ Vurdere om kommunene skal ha anledning til å stille krav om helhetlige energiløsninger i forbindelse med områdereguleringer, for eksempel lokal produksjon, lagring og distribusjon av elektrisitet.
- ✓ Sikre at Enova gir støtte til kartlegging av energi- og klimatiltak i bygg for små og mellomstore bedrifter.
- ✓ Sikre at næringsbygg og flerboliger kan få støtte gjennom Enova til energieffektivisering basert på prosentvis energiforbedring. Jo mer den samlede energiytelsen forbedres, jo mer støtte. En slik innretning bidrar til et større marked for energitjenester, og at det velges effektive teknologier og tjenester som er tilpasset den aktuelle bygningen.
- ✓ Utrede potensialet for nærvind, for eksempel mindre anlegg langs større veier, i industriområder eller områder som antas å ha mindre miljøvirkninger. Regelverket må legge til rette for mer desentralisert og småskalaproduksjon av sol- og vindenergi.
- ✓ Incentivere til flere energioppgraderingsprosjekter ved å oppdatere energimerkeordningen, og utvide støtten til energieffektivisering til lavinntektsfamilier til også å gjelde andre boliger enn kun kommunale.
- ✓ Gi vertskommuner økt innflytelse og økonomiske fordeler av utbygging av ny vindkraftproduksjon.

- ✓ Vurdere å stille fleksible energikrav til rehabilitering i byggeteknisk forskrift, slik at flere byggeiere velger å rehabilitere bygg med effektive energiløsninger i stedet for å rive.
- ✓ Ha et mål om 8 TWh solenergi i det norske energisystemet innen 2030, og etablere en konkret handlingsplan som inkluderer tiltak for offentlige bygg, næringsbygg (herunder landbruk) og leiligheter, borettslag og eneboliger.
- ✓ Sikre mer lokal produksjon av energi, blant annet ved å fjerne regulatoriske barrierer som hindrer etablering av solcelleanlegg og deling av strøm mellom boliger, i nabolag og i næringsparker.
- ✓ Innføre krav om at nettselskaper må registrere og rapportere hvor lang tid de bruker på å behandle enkle søknader om tilknytning av små solkraftanlegg.
- ✓ Sikre Enovastøtte til solceller og inkludere batteriløsning og systemer for smartstyring av strøm fra solceller i Enovas støtteordninger for husholdninger, lokale energiområder og bedrifter.
- ✓ Kartlegge potensialet for solkraft på offentlige bygg, og gå foran med å bygge ut solenergiproduksjon på statlige arealer.
- ✓ Systemet for konsesjonssøknader for bakkemontert solkraft må forenkles, og kapasiteten til å behandle søknader må økes, og man bør vurdere om kommunene kan få delegert myndighet til å godkjenne bakkemonterte solkraftanlegg opp til en viss størrelse.
- ✓ Unnta enkeltprosjekter med solparker med lavt konfliktnivå i grå areal fra konsesjonsplikt slik at kommunene kan gi tillatelse etter plan- og bygningsloven.
- ✓ Legge til rette for innovative kombinasjonsløsninger for arealbruk ved bakkemontert solkraft, som for eksempel kombinasjon av karbonbinding med solenergiproduksjon, og naturrestaurering som en del av solparkprosjekter.

7. Bærekraftig arealplanlegging og ta vare på natur

- ✓ Ha en tydelig forventning om at kommunene vurderer klimaeffekt av

arealbruksendringer i alle arealplanforslag.

- ✓ Legge til rette for at kommuner og fylkeskommuner får god veiledning og gode verktøy slik at de kan unngå karbonrike areal i arealplanleggingen, blant annet gjennom et nasjonalt arealregnskap og videreutvikling av det økologiske grunnkartet.
- ✓ Videreføre satsningen på å restaurere myr og annen våtmark.
- ✓ Videreutvikle de statlige planretningslinjene, herunder ha forventninger til at kommunene stiller krav til klimavennlig og klimarobust infrastruktur med krav til lading og tilhørende arealer også for tungtransport.
- ✓ Fortsett ha et forbud mot nydyrking av myr, og utrede en avgift på utslipp av klimagasser fra uttak av torv og andre arealbruksendringer.
- ✓ Utrede forbud mot nedbygging av myr, med mulighet for dispensasjon.
- ✓ Vurdere å pålegge restaurering/tilbakeføring av høyproduktiv skog og myrområder ved nedleggelse eller reetablering av vindkraftverk og andre energianlegg.
- ✓ Videreutvikle en metode for å inkludere direkte byggeutslipp og utslipp fra arealbeslag i de samfunnsøkonomiske analysene i konsekvensutredninger, konseptvalgutredninger og andre beslutningsgrunnlag for samferdselsprosjekter.
- ✓ Styrke netto-opptaket i skogen gjennom å satse på skogplanteformidling, tettere planting etter hogst og gjødsling av skog.
- ✓ 8. Klimatilpasning for klima- og naturrisiko
- ✓ Fortsette å bevilge betydelige midler til flom- og skredsikring i kommunene, og gi tilskudd til kartleggingstiltak i kommunene.
- ✓ Vurdere å tillate at kommunene kan bruke organisatoriske tiltak fremfor permanent sikring for å sikre ny bebyggelse mot flom, i tråd med anbefalingene fra NVE.
- ✓ Forenkle og lokalt tilpasse de nasjonale verktøyene slik at det er lettere for mindre kommuner å ta dem i bruk, og støtte oppunder DSBs prosjekt med å utvikle en digital og forenklet løsning for risiko- og sårbarhetsanalyser i arealplanleggingen (DigiROS).

- ✓ Jobbe for at flere kommuner gjennomfører "VÆR SMART," Miljødirektoratets kursopplegg om klimapasning for kommunene.
- ✓ Støtte oppunder flere klimatilpasningsnettverk for kommunene, slik det blant annet gjøres for kommunene i Innlandet og Trøndelag.
- ✓ Utarbeide et helhetlig system for måling og evaluering av hvilken effekt klimatilpasningstiltak har nasjonalt, regionalt og lokalt.

9. Kompetanseløft og samarbeid med innbyggere og næringsliv

- ✓ Innføre en ekstra time naturfag i uken på ungdomsskolen.
- ✓ Lage en ny realfagsstrategi med fokus på blant annet økt videreutdanning av lærere, muligheten til å velge mer praktisk matematikk i deler av undervisningstiden, rekruttering og kvalifisering av lærere i matematikk og realfag og ekstra oppfølging av høyt- og lavt presterende elever.
- ✓ Prioritere etter- og videreutdanning av lærere i realfag.
- ✓ Kartlegge og analysere kompetansebehovet forbundet med nye sirkulære og grønne forretningsmodeller i ulike bransjer og ta initiativ til å etablere flere treparts bransjeprogram etter modell av «Batterifagskolen.»
- ✓ Sikre at universitets- og høgskolesektoren i større grad tilbyr kortere, fleksible etter- og videreutdanningstilbud, og samarbeide med partene i arbeidslivet i utformingen av kursene.
- ✓ Ved fremtidige tildelinger av studieplasser til fagskolene, prioritere studieplasser innen områder som er særlig viktig for den grønne omstillingen.

Hovedkilder

- KS Storbymnettverk, uttalelse: <https://www.ks.no/contentassets/613356e51ab041e2880905d14edee708/Uttalelse-om-klima-fra-KS-storbymnettverk-28-10-2022.pdf>
- Klimaplanen (2020-2021): <https://www.regjeringen.no/contentassets/a78ecf5ad2344fa5ae4a394412ef8975/nn-no/pdfs/stm202020210013000dddpdfs.pdf>
- Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/helhetlig-tiltaksplan-for-en-ren-og-rik-oslofjord-med-et-aktivt-friluftsliv/id2842258/>
- ZERO 2030: Slik når vi klimamålene https://zero.no/wp-content/uploads/2022/04/Rapport_ZERO2030_3.pdf
- Tiltaksanalyse for skog- og arealbrukssektoren (LULUCF): Hvordan Norge kan redusere utslipp av klimagasser fra arealbruksendringer innen 2030: <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2023/april-2023/tiltaksanalyse-for-skog-og-arealbrukssektoren/>
- Klimapanelets sjettede hovedrapport: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjettede-hovedrapport/hovedfunn-syr-sjettede-hovedrapport/>
- Statlige planretningslinjer for samordnet bolig, areal- og transportplanlegging
- Menon Economics, Rapport «Grønn Maritim 2022 – teknologi, utslipp, verdiskaping og sysselsetting.» <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2022-29-Gronn-Maritim-2022-Teknologi-Utslipp-Verdiskaping-og-Sysselsetting.pdf>
- Nasjonal strategi for en grønn, sirkulær økonomi: <https://www.regjeringen.no/contentassets/f6c799ac7c474e5b8f561d1e72d474da/t-1573n.pdf>
- Klimastiftelsen «Spar og produser mer energi (2022)»: https://api.klimastiftelsen.no/wp-content/uploads/2022/12/Spar_og_produser_mer_energi.pdf
- Meld. St. 40 (2020–2021) Mål med mening. Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030
- Klimaostfold.no/ostfold-eksempler
- Regjeringas klimastatus og –plan, særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2022-2023): https://www.regjeringen.no/contentassets/fad4e2d774cf45ac8ad0e8cbb1ea093f/no/pdfs/kld_regjeringas_klimastatus_og_plan.pdf
- Regjeringens stortingsmelding Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn, Meld. St. 26 (2022-2023) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-26-20222023/id2985027/>
- Tilnull.no
- NOU 2023: 3 Mer av alt raskere: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-3/id2961311/>
- Klimakur 2020, særlig kapittel 8 om kommunenes og fylkenes rolle.
- Meldt. St. 40 (2020-2021),
- Barrierer for klimatilpasning på lokalt og regionalt nivå, rapport fra Miljødirektoratet 2022: <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2022/mai/barrierer-for-klimatilpasning-pa-lokalt-og-regionalt-niva/>

Sluttnoter

- 1 <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjettede-hovedrapport/hovedfunn-syr-sjettede-hovedrapport/>
- 2 IPCC, 2023
- 3 <https://www.iea.org/news/renewable-power-s-growth-is-being-turbocharged-as-countries-look-to-strengthen-energy-security>
- 4 <https://forskning.no/energi-fornybar-energi-klima/fornybar-vil-overta-for-kull-som-den-storste-kilden-til-elektrisitet-i-2025-ifolge-rapport/2121059>
- 5 <https://hoyre.no/2022/03/31/hoyres-plan-for-a-lykkes-med-det-gronne-skiftet/>
- 6 Grønn bok boks 2.1
- 7 <https://dfo.no/nokkeltall-og-statistikk/innkjop-i-offentlig-sektor/utgifter-til-offentlige-innkjop>
- 8 <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1783/m1783.pdf>
- 9 <https://www.anbud365.no/regelverk/lanserer-gront-kompetanseloft-skal-vare-frem-til-2030/>
- 10 Beregning fra «Klimakur 2030»
- 11 <https://www.regjeringen.no/contentassets/63870d3abf734106af9693ab911eaae6/plan-for-ladestasjoner-for-tunge-kjoretoy-langs-riksveg.pdf-side-21>
- 12 <https://www.regjeringen.no/contentassets/26d4c472862342b69e8d49803b45c36a/no/pdfs/nasjonal-ladestrategi.pdf-side-17>
- 13 https://www.regjeringen.no/contentassets/a07ef2d3142344989dfddc75f5a92365/kunnskapsgrunnlag_1mars.pdf-side-5
- 14 [https://grontskipsfartsprogram.no/wp-content/uploads/2022/05/Smarte-fjordkrysninger.pdf s.9](https://grontskipsfartsprogram.no/wp-content/uploads/2022/05/Smarte-fjordkrysninger.pdf-s.9)
- 15 <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2022-29-Gronn-Maritim-2022-Teknologi-Utslipp-Verdiskaping-og-Sysselsetting.pdf>
- 16 https://www.bnl.no/siteassets/dokumenter/rapporter/klimautslipp_bae_2019.pdf
- 17 <https://byggalliansen.no/kunnskapscenter/publikasjoner/infopakkeklimakjempen/>
- 18 <https://byggalliansen.no/kunnskapscenter/publikasjoner/veileder-for-klimagassreduksjoner-boligblokker/>
- 19 https://www.boliden.com/4914d7/globalassets/investor-relations/reports-and-presentations/general-presentation/boliden-post-q4_22-general-presentation.pdf
- 20 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0140&qid=1649112555090>
- 21 <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2022/juli-2022/nye-krav-til-kildesortering-av-avfall/>
- 22 <https://www.miljodirektoratet.no/sharepoint/downloaditem?id=01FM3LD2RZN6FAG3KHTFDJ2IMBTOVUJLXA>
- 23 <https://osloeconomics.no/wp-content/uploads/2022/11/Rapport-Oslo-Economics-og-Mepex-differensiert-avfallsgebyr.pdf>
- 24 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quarterly_greenhouse_gas_emissions_in_the_EU
- 25 <https://www.huseierne.no/nyheter/nye-krav-om-energieffektivisering-av-boliger--desember-2022/>
- 26 <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/samfunnplanlegging/innspill-til-handlingsplan-for-energieffektivisering/>

27	https://www.statsforvalteren.no/siteassets/utgatt/fm-oppland/dokument-fmop/miljo-og-klima/klima/nyhetssak-klimasafari/veileder_epc_desember.pdf	42	https://www.lo.no/contentassets/d0fd94347d5c42dfb3613996d0f8d385/oslo-economics-kompetanse-og-kunnskapsbehov-for-det-gronne-skiftet.pdf	tjenester/levering-av-forurensede-masser-bedrift	ansvarsomrader/overvaking-arealplanlegging/arealplanlegging/miljohensyn-i-arealplanlegging/naturmangfold/kommunedelplaner-for-naturmangfold/
28	https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/samfunnplanlegging/innspill-til-handlingsplan-for-energieffektivisering/	43	https://www.crusher.no/	60	Fra klimakur 2030 s. 333
29	https://www.tu.no/artikler/2022-ble-et-rekordar-for-norsk-solenergi/525112	44	https://www.rendalen.kommune.no/_f/p1/i282576de-8c38-4a2c-a932-6743f9e3776d/230329-klima-og-energiplan-handlingsprogram.pdf	61	https://renas.no/mobil-gjenvinningsstasjon/
30	https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-3/id2961311/?ch=11	45	https://innovativeanskaffelser.no/losning/klimavennlige-innkjop-variable/	62	https://klimaostfold.no/2021/06/15/gjenbruker-og-resirkulerer-brukt-ikt-utstyr/
31	Energikommisjonens rapport "mer av alt – raskere."	46	https://www.nrk.no/vestland/herstovsugar-dei-hengebrua_-kan-spare-naturen-for-400-tomflasker-kvar-dag-1.15238985	63	https://www.asker.kommune.no/klima-og-miljo/arkiv-aktuelt-klimasaker/ombruksprosjekt-i-asker-kommune/
32	Ernst & Young (2021) Kartlegging og anbefalt regulering av nettselskapenes tidsbruk ved tilknytning av nye kunder (RME ekstern rapport)	47	https://www.vegvesen.no/om-oss/presse/aktuelt/2022/07/norge-er-verdensledende-pa-gronn-asfalt/	64	https://www.regjeringen.no/contentassets/f6c799ac7c474e5b8f561d1e72d474da/t-1573n.pdf
33	https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2023/april-2023/tiltaksanalyse-for-skog-og-arealbrukssektoren/ s. 6	48	Statlige planretningslinjer for samordnet bolig, areal- og transportplanlegging pkt. 4.4.	65	Fra kommuneplanen for klima og energi i Nord Østerdalen, og https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/samfunnplanlegging/innspill-til-handlingsplan-for-energieffektivisering/
34	https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/climate-risk-and-response-physical-hazards-and-socioeconomic-impacts	49	https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/horing-nye-krav-til-utslippskutt-for-lastebiler/id2966960/	66	Innspill fra KS storbynettverk 2022
35	Meldt. St. 40 "Mål med mening," s. 138	50	https://www.klimaoslo.no/2022/10/10/hurtiglading-til-alle-elektriske-lastebiler/	67	https://www.altinget.no/artikkel/enova-lanserer-ny-stoette-til-energieffektivisering-i-naeringsbygg-og-boretslag
36	https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2022/mai/barrierer-for-klimatilpasning-pa-lokalt-og-regionalt-niva/	51	https://www.nho.no/samarbeid/gront-landtransportprogram/artikler/enova-stotter-hydrogenprosjekter-i-maritim-sektor-med-112-milliarder-kroner/	68	https://api.klimastiftelsen.no/wp-content/uploads/2022/12/Spar_og_producer_mer_energi.pdf
37	NVE-rapport 20/2021 «Flom og skred – sikringsbehov for eksisterende bebyggelse	52	https://www.batmagasinet.no/arendal-elbat-elektriske-bater/eu-prosjekt-skalg-400-nye-ladepunkter-for-elbater/792471	69	https://api.klimastiftelsen.no/wp-content/uploads/2022/12/Spar_og_producer_mer_energi.pdf
38	https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/miljo/sirkular-okonomi-og-avfallspolitikk/gode-eksempler/naringsklynger/	53	https://www.futurebuilt.no/Forbildeprosjekter	70	https://www.oslo.kommune.no/miljo-og-klima/solkart-for-oslo/#gref
39	https://www.mip.no/mo-fjernvarme-100-prosent-klimanoytral-hittil-i-ar/ https://www.mip.no/smelteovner-varmer-opp-byen/	54	https://byggalliansen.no/kunnskapssenter/kunnskapssenter-prosjekter/breeam-sertifiserte-prosjekter/glommasvingen-skole/	71	https://endra.no/endra-vil-bygge-solkraftverk-pa-toraneset-miljopark/
40	https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/miljo/sirkular-okonomi-og-avfallspolitikk/gode-eksempler/naringsklynger/	55	https://byggalliansen.no/kunnskapssenter/kunnskapssenter-prosjekter/breeam-sertifiserte-prosjekter/1630-basmo-barneskole/	72	https://www.smartmolde.no/prosjekter/lillekollen-barnehage/
41	https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/miljo/sirkular-okonomi-og-avfallspolitikk/gode-eksempler/strategiske-samarbeid--sesammen/ og https://avfallsforum.mn.no/wp-content/uploads/2020/02/7-status-sesammen-trond-norum.pdf og https://brage.inn.no/inn-xmlui/bitstream/handle/11250/2724444/20_05103-5%20Masteroppgave%202020%20-%20SeSammen%20-%20en%20studie%20i%20et%20regionalt%20avfallssamarbeid%20524542_1_1.PDF?sequence=1&isAllowed=y	56	https://byggalliansen.no/kunnskapssenter/kunnskapssenter-prosjekter/breeam-sertifiserte-prosjekter/nye-horten-videregaende-skole/	73	https://mrfylke.no/nyheter/solenergi-har-potensial-til-aa-gjere-fylket-sjoelvforsynt-med-elektrisk-kraft
		57	https://www.bygg.no/enova-med-nye-stotteprogram-for-anleggsmaskiner-og-ladestasjoner/1523896/	74	https://gemini.no/2022/03/forst-ut-i-verden-med-kjop-og-salg-av-strom-i-nabolaget/
		58	https://innovativeanskaffelser.no/losning/mobil-energi/	75	Statlige planretningslinjer for samordnet bolig, areal- og transportplanlegging pkt. 4.3.
		59	https://www.envir.com/no/produkter-	76	Statlige planretningslinjer for samordnet bolig, areal- og transportplanlegging pkt. 4.3.
				77	https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/overvaking-arealplanlegging/arealplanlegging/miljohensyn-i-arealplanlegging/naturmangfold/kommunedelplaner-for-naturmangfold/
				78	https://www.miljodirektoratet.no/

Lær mer om Høyres politikk på
[hoyre.no](https://www.hoyre.no) og i sosiale medier.

Du kan kontakte oss på
hoyre.postmottak@stortinget.no

Telefon: (+47) 23 31 33 45